

สำรวจมโนทัศน์อัตภาวะและความเป็นผู้กระทำการ:
กรอบคิดสำคัญในการศึกษาความรุนแรง
บนฐานเพศภาวะต่อผู้หญิงชาติพันธุ์
ชนกลุ่มน้อยในสังคมไทย

Exploring Concept of Subjectivity and Agency:
Significant Framework for Studying Gender-based Violence
Against Ethnic Minority Women in Thai Society

มลิวลย์ เสนาวงษ์ (Maliwan Senawong)¹

¹ภาควิชาสตรีศึกษา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Department of Women's Studies,

Faculty of Social Sciences, Chiang Mai University

Corresponding author e-mail: maliwan.s@cmu.ac.th

(Received: February 25, 2025/ Revised: April 04, 2025/

Accepted: October 28, 2025)

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อทบทวนกรอบแนวคิดในการศึกษาความรุนแรงบนฐานเพศภาวะต่อผู้หญิง โดยมุ่งเน้นการนำเสนอกรอบคิดใหม่ในการศึกษาความรุนแรงบนฐานเพศภาวะต่อผู้หญิงชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อยในสังคมไทย จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ระหว่าง พ.ศ. 2558-2566 พบว่างานศึกษาที่ผ่านมายังมีข้อจำกัดในการอธิบายความซับซ้อนของความรุนแรงบนฐานเพศภาวะต่อผู้หญิงภายใต้บริบทเฉพาะทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรม ขาดการวิเคราะห์อัตภาวะและความเป็นผู้กระทำการของผู้หญิง และไม่ได้ใช้มุมมองอำนาจและอัตลักษณ์ที่ซับซ้อนในการวิเคราะห์ความรุนแรงบนฐานเพศภาวะและผลกระทบ ดังนั้น บทความนี้จึงพัฒนากรอบคิดในการศึกษาความรุนแรงบนฐานเพศภาวะต่อผู้หญิงชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อยโดยใช้มโนทัศน์ฮาพิทส์ สนาม และความรุนแรงเชิงสัญลักษณ์ ของปีแอร์ บูร์ดิเยอ และมโนทัศน์อัตภาวะและความเป็นผู้กระทำการของเซอร์วี บี ออร์ทเนอร์ และ โลวอิส มัคเนย์ บทความนี้เสนอว่าการสร้างกรอบคิดใหม่ในการศึกษาความรุนแรงบนฐานเพศภาวะต่อผู้หญิงชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อยควรใช้แนวคิดฮาพิทส์ สนาม ความรุนแรงเชิงสัญลักษณ์ อัตภาวะ เพศภาวะ และความเป็นผู้กระทำการ เพื่อเปิดเผยให้เห็นการปะทะประสานกันของโครงสร้างสังคมที่สร้างการครอบงำแบบเพศชายในฐานะความรุนแรงเชิงสัญลักษณ์ และการต่อสู้ต่อรองหรือความเป็นผู้กระทำการของผู้หญิงชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อย มโนทัศน์ อัตภาวะ เพศภาวะ และความเป็นผู้กระทำการจะช่วยให้เราพิจารณาการประกอบสร้างอัตภาวะ เพศภาวะ และความเป็นผู้กระทำการของผู้หญิงชาติพันธุ์ในบริบทเฉพาะ ซึ่งมีความหลากหลายและสิ้นใหญ่ ประสบการณ์และมุมมองของผู้หญิงชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อยจะสะท้อนให้เห็นการครอบงำจากโครงสร้างอำนาจและการกดขี่ที่ซับซ้อน และรูปแบบการต่อรองและการต่อต้านที่หลากหลายในชีวิตประจำวัน นอกจากนี้ เราควรพิจารณาความเป็นผู้กระทำการร่วมกันในฐานะเครื่องมือในการต่อรองหรือการต่อต้านการครอบงำแบบเพศชาย และการท้าทายฮาพิทส์ทางเพศภาวะ เพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

คำสำคัญ: อัตภาวะ, ความเป็นผู้กระทำการ, ความรุนแรงบนฐานเพศภาวะ, ผู้หญิงชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อย

Abstract

This article aims to review conceptual frameworks for the study of gender-based violence against women, by focusing on proposing a new analytical framework for understanding gender-based violence against ethnic minority women in Thai society. A review of the related literature from 2015 to 2024 finds that previous studies have limitations in explaining the complexity of gender-based violence against women within specific ethnic and cultural contexts. In particular, there is a lack of analysis regarding subjectivity and agency of women, as well as lack of application of intersectionality in examining gender-based violence and its effects. Therefore, this article develops a conceptual framework for studying gender-based violence against ethnic minority women by applying Pierre Bourdieu's concepts of habitus, field, and symbolic violence, together with the concepts of subjectivity and agency as proposed by Sherry B. Ortner and Lois McNay. The article argues that constructing a new conceptual framework for the analysis of gender-based violence against ethnic minority women should incorporate the notions of habitus, symbolic violence, subjectivity, gender, and agency. This approach can reveal the interplay between social structures that perpetuate masculine domination as a form of symbolic violence, as well as the negotiation and agency of ethnic minority women. Furthermore, the concepts of subjectivity, gender, and agency allow us to consider how subjectivity, gender identity and agency are constructed within specific contexts, which are multiple and fluid. The experiences and perspectives of ethnic minority women reflect the complex power structures and forms of oppression, and the diverse ways in which resistance and negotiation occur in everyday life. In addition, collective agency should be examined as an instrument for challenging masculine domination and gendered habitus, thereby fostering social transformation.

Keywords: Subjectivity, Agency, Gender-based violence, Ethnic minority women

บทนำ

ความรุนแรงบนฐานเพศภาวะ (gender-based violence) เป็นประเด็นที่ ขบวนการเคลื่อนไหวของผู้หญิงทั่วโลกให้ความสำคัญ เพราะส่งผลกระทบต่อผู้หญิง ครอบครัว และชุมชน ความรุนแรงบนฐานเพศภาวะหมายถึงความรุนแรงต่อปัจเจกบุคคล หรือกลุ่มประชากร ที่วางอยู่บนอัตลักษณ์และการแสดงออกทางเพศภาวะ ซึ่งสามารถ เกิดขึ้นได้ทั้งในครอบครัวหรือในชุมชน ความรุนแรงบนฐานเพศภาวะมีความหมาย รวมถึงความรุนแรงรูปแบบต่าง ๆ และสะท้อนให้เห็นโครงสร้างทางการเมืองและ เศรษฐกิจ ที่ทำให้ความเหลื่อมล้ำทางเพศภาวะดำรงอยู่ต่อไป (Wies and Haldane 2011) ความรุนแรงต่อผู้หญิงยังรวมอยู่ในความรุนแรงบนฐานเพศภาวะ ดังที่ข้าหลวงใหญ่ สิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาตินิยามว่าเป็น การกระทำของความรุนแรงบนฐาน เพศภาวะ ที่ส่งผลให้เกิดหรือมีแนวโน้มจะส่งผลให้เกิดอันตรายทางด้านร่างกาย เพศ และ จิตใจ หรือความทุกข์ทรมานต่อผู้หญิง ไม่ว่าจะเกิดขึ้นในพื้นที่สาธารณะหรือพื้นที่ส่วนตัว รวมไปถึงความรุนแรงในครอบครัวด้วย (Wies and Haldane 2011)

ในสังคมไทย ผู้หญิงชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อยเป็นกลุ่มผู้หญิงที่ถูกทำให้เป็น ชายขอบของสังคม และเผชิญการถูกเลือกปฏิบัติและการถูกกระทำความรุนแรงที่ ซับซ้อนบนฐานของเพศภาวะ เพศวิถี ชนชั้น ชาติพันธุ์ ระดับการศึกษา สถานะพลเมือง ฯลฯ ซึ่งเกิดขึ้นทั้งในพื้นที่ส่วนตัวและในพื้นที่สาธารณะ ผู้หญิงชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อย เผชิญปัญหาความรุนแรงหลายระดับ ทั้งความรุนแรงเชิงโครงสร้าง ความรุนแรงทาง วัฒนธรรม และความรุนแรงในความสัมพันธ์ระดับปัจเจก วัฒนธรรมชาติพันธุ์กำหนด ความหมายของผู้หญิงให้เป็นเพียง “เมียและแม่” ในครอบครัว ซึ่งมีสถานะที่ด้อยกว่า ผู้ชาย ในขณะที่ผู้ชายมักจะถูกนิยามให้เป็น “ผู้นำ” และ “ผู้มีอำนาจ” ทั้งในครอบครัว และในชุมชน การเข้ามามีบทบาทของผู้หญิงในพื้นที่สาธารณะหรือในฐานะของ “ผู้นำ” ของชุมชนจึงเป็นไปได้ยาก เนื่องจากความเชื่อทางวัฒนธรรมที่ได้กำหนดนิยามตัวตนของ ผู้หญิงและผู้ชายที่ตายตัวว่าผู้หญิงควรมีบทบาทในครัวเรือน ขณะที่ผู้ชายควรมีบทบาท ในพื้นที่สาธารณะ ส่งผลให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางเพศ (วิระดา สมสวัสดิ์ และคณะ 2557; พรรณพิมล สุขวงษ์ 2560)

เมื่อพิจารณาในบริบทพื้นที่ส่วนตัวหรือครอบครัว ส่วนใหญ่ผู้หญิงที่แต่งงานแล้ว จะถือเป็นสมบัติของสามี ไม่มีอำนาจในเนื้อตัวร่างกาย การเจริญพันธุ์ เพศวิถี และการตัดสินใจในครอบครัว ความรุนแรงในครอบครัวยังถูกมองจากชุมชนว่าเป็นเรื่องส่วนตัว และเป็น “เรื่องธรรมดา” ที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะการใช้ความรุนแรงของสามีต่อภรรยา ทำให้ปัญหาความรุนแรงในครอบครัวในชุมชนชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อย ถูกกละเลยไปจากประเด็นปัญหาของชุมชน ทั้ง ๆ ที่ปัญหานี้เป็นประเด็นปัญหาสำคัญ ซึ่งสร้างผลกระทบต่อผู้หญิงในหลายมิติ ไม่ว่าจะเป็นด้านสังคม เศรษฐกิจ ครอบครัว ความสัมพันธ์ส่วนตัว และการสร้างความหมายให้กับตัวตน (มลิวัดย์ เสนาวงษ์ 2567)

แม้ว่าประเด็นความรุนแรงบนฐานเพศภาวะในสังคมกลุ่มชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อยในประเทศไทยเริ่มถูกพูดถึงมากขึ้นในสื่อต่าง ๆ อาทิ การลดทอนคุณค่าและบทบาทของผู้หญิง ความรุนแรงทางวัฒนธรรมต่อผู้หญิงมาย การล่วงละเมิดทางเพศ และความรุนแรงในครอบครัว (สำนักข่าวประชาไท 2560; งามอาจ เดชา 2564) แต่การศึกษาหรือการสร้างความรู้ในประเด็นนี้ยังมีอยู่จำกัด จากการทบทวนงานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับความรุนแรงต่อผู้หญิงชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อยในประเทศไทยระหว่าง พ.ศ. 2558 - 2566 พบว่าส่วนใหญ่จะสร้างกรอบคิดจากมุมมองด้านสังคมและสุขภาพ โดยเน้นปัจจัยต่าง ๆ ที่ทำให้เกิดพฤติกรรมความรุนแรงในครอบครัวหรือความรุนแรงในคู่ รูปแบบของความรุนแรง รวมถึงผลกระทบด้านต่าง ๆ ต่อผู้หญิง

Onnalin Singkhorn และคณะ (2023) ศึกษาเกี่ยวกับปัจจัย ผลกระทบ และแบบแผนของความรุนแรงระหว่างคู่ (Intimate Partner Violence) ที่ผู้หญิงอาช่าและลาหู่ในประเทศไทยเผชิญ โดยมีกลุ่มเป้าหมายเป็นผู้หญิงอาช่าและผู้หญิงลาหู่ที่แต่งงานแล้ว และอาศัยอยู่ในชุมชนบริเวณพื้นที่ชายแดนไทย-เมียนมา จังหวัดเชียงราย งานศึกษานี้เสนอว่าปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความรุนแรงในคู่ (Intimate Partner Violence) ได้แก่ ความแตกต่างทางวัฒนธรรมระหว่างผู้หญิงและผู้ชายที่มาจากต่างกลุ่มชาติพันธุ์ การใช้สารเสพติด และลักษณะนิสัย ส่วนความแตกต่างด้านอายุ การอาศัยในครอบครัวที่มีฐานะยากจน และมีระดับการศึกษาต่ำ มีอิทธิพลต่อการเกิดความรุนแรงในคู่ ส่วนรูปแบบของความรุนแรงในคู่ ได้แก่ การถูกทอดทิ้ง ความรุนแรงทางอารมณ์ความรู้สึก ความรุนแรงทางวาจา และความรุนแรงทางร่างกาย และผลกระทบที่เกิดขึ้น ได้แก่ ถูกทอดทิ้ง ไม่ได้รับการดูแลที่ดี ผู้หญิงเกิดความเครียด ความสัมพันธ์ในครอบครัวไม่ดี ผู้หญิงไม่มีความหวังต่อชีวิตของตนเอง

Nicharuch Panjaphothiwat และคณะ (2021) ศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความรุนแรงในครอบครัวลาหู่ โดยเสนอว่าปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความรุนแรงต่อผู้หญิงลาหู่ในครอบครัว ได้แก่ 1) ปัญหาด้านการเงินในครอบครัวในปีที่ผ่านมา 2) บทบาทของผู้หญิงในฐานะสมาชิกของครอบครัว 3) การดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ และ 4) การมีสมาชิกในครอบครัวที่ดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์

Prapamon Seeprasert และคณะ (2021) ศึกษาความเกี่ยวข้องกันระหว่างการดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์กับความรุนแรงทางเพศและความรุนแรงในครอบครัว โดยชี้ให้เห็นว่า 22.3 % ของผู้หญิงลาหู่ที่เข้าร่วมการวิจัยมีประวัติการถูกคุกคามทางเพศ และ 4.1% ถูกบังคับให้มีเพศสัมพันธ์ เด็กและผู้สูงอายุมีประสบการณ์ความรุนแรงในครอบครัวจากคนที่ดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ในปีที่ผ่านมา และยังประสบกับการถูกคุกคามทางเพศจากสมาชิกในครอบครัวที่ดื่มแอลกอฮอล์

นอกจากนี้ ยังมีการศึกษาเกี่ยวกับการอพยพเคลื่อนย้ายแรงงานของผู้หญิงชาติพันธุ์กับความเสี่ยงในการถูกระทำ ความรุนแรงทางเพศ เช่น การศึกษาพฤติกรรมเสี่ยงทางเพศและความรุนแรงในครอบครัวของผู้หญิงอาข่า ที่อพยพเข้ามาทำงานในเมืองเชียงใหม่ การอพยพเคลื่อนย้ายแรงงานเป็นปัจจัยที่ทำให้ผู้หญิงอาข่าเผชิญพฤติกรรมเสี่ยงทางเพศและความรุนแรงทางเพศ เช่น ผู้หญิงอาข่าวัยรุ่นมีเพศสัมพันธ์กับคู่อริหรือเพื่อนก่อนแต่งงาน ในจำนวนผู้หญิงที่เคยมีเพศสัมพันธ์ เกือบครึ่งหนึ่งเคยมีเพศสัมพันธ์โดยไม่เต็มใจ และขาดทักษะในการต่อรองเรื่องเพศ ยิ่งไปกว่านั้น ผู้หญิงอาข่าที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย ร้อยละ 15.3 มีประสบการณ์การถูกคุกคามทางเพศอย่างน้อยด้วยวิธีใดวิธีหนึ่ง เช่น การใช้คำพูด การแสดงท่าทีเกี่ยวพาราตี ล้อเลียน การกลั่นแกล้งผู้สร้างกาย การพูดจาข่มขู่หรือชักชวนให้มีเพศสัมพันธ์ ซึ่งเกิดขึ้นในสถานที่ทำงาน และการเที่ยวสังสรรค์หลังเลิกงานและการดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ (สุสัณหา ยิ้มแย้ม และ รังสิยา นารินทร์ 2558)

Netdao Yangyubon (2020) ศึกษาการต่อสู้ต่อรองของผู้หญิงชาติพันธุ์ที่ถูกข่มขืนในบริบทการเคลื่อนย้ายแรงงาน โดยกรณีศึกษา 3 คน ได้แก่ ผู้หญิงไทลื้อและผู้หญิงมอญจากพม่า และผู้หญิงกะเหรี่ยงจากไทย งานศึกษานี้ชี้ให้เห็นว่าการข่มขืนเป็นผลมาจากโครงสร้างทางการเมือง กฎหมาย เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม ที่กดทับผู้หญิงชาติพันธุ์ที่เคลื่อนย้ายมาเป็นแรงงาน ความรุนแรงทางเพศจึงเกิดขึ้นบนฐานของความแตกต่างทางชาติพันธุ์ เพศภาวะ และอำนาจในการต่อรอง อย่างไรก็ตาม ผู้หญิงชาติพันธุ์ที่ถูกข่มขืนก็พยายามต่อสู้ดิ้นรนโดยการสร้างอัตลักษณ์ใหม่ ในฐานะ

ผู้อยู่รอด ด้วยการใช้กลไกการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมของ NGOs การใช้ทุนประเภทต่าง ๆ ในการต่อรองกับครอบครัวและชุมชนเพื่อก้าวข้ามบาดแผลทางใจ

จะเห็นว่าการศึกษาระดับนี้มองความรุนแรงในฐานะพฤติกรรมของปัจเจกบุคคลที่ส่งผลกระทบต่อด้านสุขภาพ ทั้งทางกาย และจิตใจ และลดทอนความซับซ้อนของปัญหาความรุนแรงให้เป็นปัญหาในระดับปัจเจกบุคคล เช่น การดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ ปัญหาด้านการเงินของครอบครัว หรือระดับการศึกษาที่ต่ำ นอกจากนี้ งานศึกษาเหล่านี้ไม่ได้ให้ความสำคัญกับกระบวนการสร้างอัตภาวะและความเป็นผู้กระทำการของผู้หญิงกลุ่มชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อย ทำให้พวกเขาถูกนำเสนอด้วยภาพที่ตายตัว ในฐานะ “เหยื่อ” ของความรุนแรง ยกเว้นงานศึกษาของ Netdao Yangyubon (2020) ที่นำเสนอความเป็นผู้กระทำการของผู้หญิงชาติพันธุ์ที่ถูกข่มขืนผ่านการสร้างอัตลักษณ์ของผู้อยู่รอด แต่ก็ไม่ได้อธิบายกระบวนการประกอบสร้างตัวตนและอัตภาวะของผู้หญิงชาติพันธุ์ที่ถูกข่มขืนอย่างชัดเจน

ด้วยเหตุนี้ การศึกษาดังกล่าวข้างต้นยังมีข้อจำกัด ได้แก่ การสร้างกรอบคิดในการวิเคราะห์ ซึ่งขาดมุมมองที่ช่วยทำความเข้าใจความซับซ้อนของความรุนแรงบนฐานเพศภาวะต่อผู้หญิงภายใต้บริบทเฉพาะ ไม่เน้นการศึกษาอัตภาวะและความเป็นผู้กระทำการของผู้หญิงที่มีประสบการณ์ความรุนแรง และไม่ได้ใช้มุมมองอำนาจและอัตลักษณ์ทับซ้อนมาวิเคราะห์ความรุนแรงบนฐานเพศภาวะและผลกระทบที่เกิดขึ้นกับผู้หญิงชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อย เนื่องจากสถานะของผู้หญิงชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อยหรือผู้หญิงชนเผ่าพื้นเมือง ทำให้พวกเขามีความเปราะบางต่อความรุนแรง เมื่อเทียบกับผู้หญิงกลุ่มอื่น ซึ่งเข้าถึงอำนาจและอภิสิทธิ์บางอย่าง เช่น การศึกษา การทำงานที่มีรายได้ประจำ หรือการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม ดังนั้น การนำมโนทัศน์อัตภาวะและความเป็นผู้กระทำการในแนวคิดสตรีนิยมมาใช้ในการศึกษาความรุนแรงบนฐานเพศภาวะต่อผู้หญิงชาติพันธุ์นั้น จะช่วยเปิดพื้นที่ให้กับเสียง ประสบการณ์ และการต่อสู้ต่อรองของผู้หญิง ซึ่งถูกละเลยจากงานวิจัยที่ผ่านมา มโนทัศน์เหล่านี้จะทำให้เห็นว่าผู้หญิงชาติพันธุ์ไม่ได้เป็นเพียงเหยื่อของโครงสร้างการกดขี่ แต่เป็นผู้กระทำที่ลุกขึ้นมาต่อสู้ต่อรอง หรือเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์เชิงอำนาจทางเพศภาวะในบริบทของตนเอง นอกจากนี้ ยังช่วยให้การวิเคราะห์ความรุนแรงบนฐานเพศภาวะมีความซับซ้อนมากขึ้น ทั้งในแง่ของโครงสร้างอำนาจ อัตลักษณ์ที่ทับซ้อน และบทบาทของวัฒนธรรมชาติพันธุ์ในชีวิตประจำวันของผู้หญิง ซึ่งจะเป็นแนวทางในการพัฒนานโยบายหรือยุทธศาสตร์ที่ตอบสนองต่อการแก้ไขปัญหาคความรุนแรงบนฐานเพศภาวะต่อผู้หญิงชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อยได้

บทความนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อทบทวนกรอบแนวคิดในการศึกษาความรุนแรงบนฐานเพศภาวะต่อผู้หญิง โดยเน้นการวิเคราะห์เชิงโครงสร้างและความเป็นผู้กระทำการของผู้หญิง เพื่อนำเสนอการสร้างกรอบคิดใหม่ในการศึกษาความรุนแรงบนฐานเพศภาวะต่อผู้หญิงชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อยในสังคมไทย บทความนี้จะประกอบด้วยแนวคิดที่หลากหลายในการศึกษาความรุนแรงบนฐานเพศภาวะต่อผู้หญิง การนำมโนทัศน์ฮาบิทัส (habitus) สนาม (field) และความรุนแรงเชิงสัญลักษณ์ (symbolic violence) ของปีแอร์ บูร์ดิเยอ (Pierre Bourdieu) ไปใช้ในการศึกษาความรุนแรงบนฐานเพศภาวะต่อผู้หญิง การทบทวนมโนทัศน์อัตภาวะและความเป็นผู้กระทำการของเชอร์รี่ บี ออร์ทเนอร์ (Sherry B. Ortner) และ โลวิส แมคเนย์ (Lois McNay) และสุดท้าย ผู้เขียนเสนอให้สร้างกรอบคิดใหม่ด้วยมโนทัศน์ฮาบิทัส ความรุนแรงเชิงสัญลักษณ์ อัตภาวะ เพศภาวะ และความเป็นผู้กระทำการ เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาและข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเกี่ยวกับความรุนแรงบนฐานเพศภาวะต่อผู้หญิงชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อยในสังคมไทย

แนวคิดที่หลากหลายในการศึกษาความรุนแรงบนฐานเพศภาวะต่อผู้หญิง

ในส่วนนี้ จะกล่าวถึงแนวคิดที่หลากหลายในการศึกษาความรุนแรงบนฐานเพศภาวะ เนื่องจากความรุนแรงบนฐานเพศภาวะ เป็นประเด็นที่ได้รับความสนใจจากนักวิชาการและนักเคลื่อนไหวทางสังคมในหลายสาขาวิชา ซึ่งพยายามสร้างคำอธิบายด้วยมุมมองและทฤษฎีที่หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็น สาขาจิตวิทยา สังคมวิทยา มานุษยวิทยา และโดยเฉพาะ สตรีนิยม

ในมุมมองจิตวิทยา ซึ่งสนใจศึกษาพฤติกรรมและกระบวนการทางจิตของมนุษย์ ความรุนแรงในครอบครัวถูกมองในฐานะรูปแบบของบุคลิกที่ก้าวร้าวของผู้ชายและผู้หญิง และเป็นอาการป่วยทางจิต หรือ “จิตพยาธิวิทยา” (psychopathology) (Lilian 2010, 13 อ้างใน สาลาม๊ะ หลงสะเตียะ 2563, 54) ซึ่งเป็นทฤษฎีทางจิตวิทยาที่ใช้อธิบายพฤติกรรมการใช้ความรุนแรงในครอบครัวในช่วงทศวรรษ 1970s แต่แนวคิดนี้ก็ถูกวิพากษ์วิจารณ์จากสาขาอื่น ๆ เช่น นักสังคมวิทยาว่าเป็นการวิเคราะห์ที่ลดทอนปัจจัยเชิงโครงสร้างทางสังคม และให้ความสนใจเพียงพฤติกรรมการใช้ความรุนแรงบนมุมมองที่ว่าความรุนแรงนั้นแฝงฝังอยู่ (embedded) ในปัจเจกบุคคล ดังนั้นการวิเคราะห์แบบจิตวิทยาจึงพิจารณาการใช้ความรุนแรงในฐานะพฤติกรรมของผู้ป่วยทางจิตเท่านั้น (สาลาม๊ะ หลงสะเตียะ 2563, 54)

ในมุมมองสังคมวิทยา มีการเปลี่ยนแปลงมุมมองในการศึกษาความรุนแรงในครอบครัวมาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ทศวรรษ 1970s นักสังคมวิทยาให้ความสนใจความรุนแรงในครอบครัวในฐานะพฤติกรรมของปัจเจกบุคคลที่เชื่อมโยงกับโครงสร้างทางสังคม โดยมองว่าสถานภาพทางสังคมของปัจเจกบุคคล ไม่ว่าจะเป็นอายุ เพศภาวะ สถานะทางเศรษฐกิจ เชื้อชาติ และชาติพันธุ์ มีความเป็นไปได้ที่จะส่งผลต่อชีวิตและความเป็นอยู่ที่เกี่ยวข้องกับความรุนแรงในครอบครัว ในฐานะพฤติกรรม ที่ได้รับอิทธิพลจากโครงสร้างครอบครัว และโครงสร้างครอบครัวก็เป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างสังคม นักสังคมวิทยายังมองว่าปรากฏการณ์ความรุนแรงในครอบครัวมีความเกี่ยวข้องกับทุกกลุ่มสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ อย่างไรก็ตาม การอธิบายความรุนแรงในครอบครัวโดยเน้นพิจารณาสถานะทางสังคม-เศรษฐกิจเท่านั้น อาจไม่เพียงพอเนื่องจากมีคำถามว่าเหตุใดกลุ่มผู้หญิงที่มีรายได้น้อยและมีระดับการศึกษาต่ำจึงมีระดับการใช้ความรุนแรงที่น้อยกว่าผู้ชายในกลุ่มเดียวกัน ซึ่งมีความเสี่ยงต่อการใช้ความรุนแรงต่อภรรยามากกว่า ดังนั้น ลินดา แอนเดอร์สสัน (Linda Andersson) (2006, 10 อ้างใน สาลาม๊ะ หลงสะเตียะ 2563) จึงมองว่าคำอธิบายความรุนแรงในครอบครัวด้วยสถานะทางสังคมและเศรษฐกิจไม่เพียงพอต่อการทำความเข้าใจความรุนแรงในครอบครัว โดยเสนอให้พิจารณาบรรทัดฐานทางเพศในการอธิบายว่าเพราะเหตุใดผู้หญิงจึงเป็นเพศที่เกี่ยวข้องกับการใช้ความรุนแรงน้อยกว่าผู้ชาย อย่างไรก็ตาม มุมมองทางสังคมวิทยาก็มีข้อจำกัดในการอธิบายโดยใช้ปัจจัยเชิงโครงสร้างในการทำความเข้าใจการเกิดความรุนแรงในครอบครัวในระดับปัจเจกบุคคล เพราะปัจเจกบุคคลแต่ละคนก็เกี่ยวข้องกับปัจจัยเชิงโครงสร้างที่แตกต่างกัน และมุมมองนี้มักจะสนใจศึกษาปัจจัยใดปัจจัยหนึ่งโดยเฉพาะ (สาลาม๊ะ หลงสะเตียะ 2563, 55-57)

ในมุมมองมานุษยวิทยา การศึกษาความรุนแรงในครอบครัวจะให้ความสนใจกับการให้ความหมาย และประสบการณ์ ประวัติศาสตร์ และบริบททางสังคม การเปรียบเทียบ และการเชื่อมโยงระดับโลกในการศึกษาความรุนแรงในครอบครัว และแนวการศึกษาทางมานุษยวิทยามองว่าโลกของความจริงสัมพันธ์กับโลกของการให้ความหมาย อันเป็นสิ่งประกอบสร้างทางสังคม ซึ่งต้องพิจารณาสิ่งใดสิ่งหนึ่งผ่านโครงสร้าง เชื่อมโยงมาสู่ประสบการณ์ของตน ที่นำไปสู่การอธิบายที่มีความเฉพาะ และความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรม ดังนั้นการศึกษาความรุนแรงในครอบครัวตามแนวทางมานุษยวิทยาจะต้องพิจารณาความหมายและการนิยามของความรุนแรงในครอบครัวจากประสบการณ์ที่เกิดขึ้นในบริบทเฉพาะ ดังตัวอย่าง เมเดลเลน บี อเดลแมน (Madelaine B. Adelman) เสนอให้พิจารณาความสัมพันธ์ของการเกิดความรุนแรงในครอบครัวผ่านความหลากหลาย

ของบริบททางวัฒนธรรม กฎหมาย สถาบันต่าง ๆ ของรัฐ ชุดอุดมการณ์ที่เอื้อต่อการใช้ความรุนแรงต่อผู้หญิงและการตอบโต้ของผู้หญิงที่ถูกกระทำ ความรุนแรงในครอบครัว (Adelman 2010 อ้างใน สาลาม๊ะ หลงสะเตียะ 2563, 64)

สาลาม๊ะ หลงสะเตียะ (2563) ซึ่งศึกษาความรุนแรงในครอบครัวต่อผู้หญิงที่แต่งงานแล้วในเขตปกครองพิเศษอาเจะห์ ประเทศอินโดนีเซีย มองว่าความรุนแรงในครอบครัวต่อภรรยามุสลิมอาเจะห์เป็นผลผลิตจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในบริบทประวัติศาสตร์ที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างสามี-ภรรยาในครอบครัวและสังคม ซึ่งทำให้ผู้ชายในฐานะสามีเลื่อนฐานะและชนชั้นเหนือผู้หญิง อันเป็นอำนาจที่มาจากความเป็นชาย ในฐานะเพศที่มีอำนาจชอบธรรมเหนือภรรยา ทำให้ความรุนแรงในครอบครัวต่อผู้หญิงกลายเป็นเรื่องปกติในชีวิตประจำวัน และแฝงฝังอยู่ในความสัมพันธ์ระหว่างสามี-ภรรยาในครอบครัวอาเจะห์ การเปลี่ยนแปลงของสังคม อันเนื่องมาจากการเมือง เรื่องการตีความกฎหมายอิสลาม ที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจทางเพศภาวะในครอบครัว ส่งผลให้ผู้หญิงถูกทำให้กลายเป็นชายขอบของสังคม โดยที่ชนชั้นหรือสถานะทางสังคม-เศรษฐกิจไม่ได้เป็นปัจจัยที่ทำให้เข้าใจความรุนแรงในครอบครัวต่อผู้หญิงได้ นอกจากนี้ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและศาสนาส่งผลต่อการสร้างอัตภาวะของผู้หญิง ในฐานะภรรยามุสลิมอาเจะห์ ซึ่งส่งผลต่อการตีความหมายเรื่องความเป็นหญิงที่เชื่อมโยงกับความรุนแรงในครอบครัวที่แตกต่างกัน ดังนั้น การหย่า หรือการออกจากความสัมพันธ์ฉันท์สามี-ภรรยาจึงไม่อาจพิจารณาได้ว่าผู้หญิงทำทนายระบบอำนาจชายเป็นใหญ่ในครอบครัว เนื่องจากในสังคมจารีตแบบอาเจะห์ ผู้หญิงถูกจำกัดพื้นที่ในการนิยามตัวตนภายใต้กรอบ “ภรรยา” ที่ต้องพึ่งพาสามีและครอบครัว ผู้หญิงอาเจะห์จึงต้องต่อสู้ดิ้นรนภายใต้ข้อจำกัดเชิงโครงสร้าง โดยเฉพาะ โครงสร้างทางศาสนา

การศึกษาประเด็นความรุนแรงต่อผู้หญิงได้รับความสนใจอย่างมากจากนักสตรีนิยม ซึ่งมุ่งวิเคราะห์ประสบการณ์ของผู้หญิงและความเหลื่อมล้ำทางเพศภาวะในระบบชายเป็นใหญ่ โดยมองว่าความรุนแรงในครอบครัวเป็นสิ่งประกอบสร้างทางสังคมที่กำหนดความคาดหวังของสังคมเกี่ยวกับความเป็นหญิงและความเป็นชาย และระเบียบทางสังคม อันแสดงถึงโครงสร้างอำนาจ ที่สร้างความแตกต่างระหว่างเพศ โดยให้อำนาจผู้ชายเป็นหลักทั้งในครอบครัวและสังคม สตรีนิยมจึงตระหนักถึงความจำเป็นในการสำรวจพื้นที่ส่วนตัว และประสบการณ์ชีวิตของผู้หญิง เพราะพื้นที่เหล่านี้ถูกกำหนดโดยการเมืองเรื่องเพศ (Adelman 1997, 58 อ้างใน สาลาม๊ะ หลงสะเตียะ 2653, 58)

นักสตรีนิยมสายรากเหง้า (Radical Feminism) ได้แย้งว่าความรุนแรงต่อผู้หญิง ไม่ใช่ปัญหาส่วนตัว แต่เป็นผลมาจากระบบชายเป็นใหญ่ในสังคม นักสตรีนิยมสายรากเหง้าบางคนชี้ให้เห็นว่า การข่มขืนเป็นเครื่องมือของระบบชายเป็นใหญ่ในการควบคุมผู้หญิง และสถาปนาความเป็นชาย (Mehrhof and Kearon 1971; Brownmiller 1975 as cited in Donovan 2004)

จันทรา ทัลปาเด โมฮันตี (Chandra Talpade Mohanty) นักสตรีนิยมสายผู้หญิงโลกที่สาม ซึ่งวิพากษ์แนวคิดสตรีนิยมตะวันตกที่ครอบงำความรู้และการทำความเข้าใจประสบการณ์ของ “ผู้หญิงโลกที่สาม” เสนอว่าแนวคิดสตรีนิยมสายผู้หญิงโลกที่สาม จะต้องให้ความสำคัญกับการอธิบายความรุนแรงต่อผู้หญิงในระดับทฤษฎีและตีความ เป็นรายกรณี ๆ ไปในแต่ละสังคม โดยพิจารณาบริบทแวดล้อมทางสังคม และไม่จำกัด ให้ผู้หญิงอยู่ในสถานะเหยื่อตลอดไป แต่มองผู้หญิงในฐานะผู้กระทำการด้วยเช่นกัน ขณะเดียวกัน ก็ต้องให้ความสำคัญกับวิธีวิทยาในการศึกษา (methodology) เพราะ วิธีวิทยาในการศึกษาจะส่งผลต่อการสร้างภาพแทนเกี่ยวกับผู้หญิงโลกที่สาม (Mohanty 1991 อ้างใน สาลาม๊ะ หลงสะเตียะ 2563, 57-61)

คิมเบอร์ลีย์ เครนชอว์ (Kimberlé Crenshaw) (1991) เสนอโมโนทัศน์อำนาจ และอัตลักษณ์ทับซ้อน (intersectionality) เพื่อวิเคราะห์ความรุนแรงทางเพศของผู้หญิง โดยเฉพาะกรณีผู้หญิงผิวดำในบริบทสังคมอเมริกัน เครนชอว์มองว่าอัตลักษณ์เป็นทั้ง ที่มาของแหล่งอำนาจ และการกดขี่ โดยโต้แย้งข้อถกเถียงว่าด้วยการเมืองเรื่องอัตลักษณ์ (identity politics) ปัญหาของการเมืองของอัตลักษณ์ คือ มักจะเหมารวมหรือละเลย ความแตกต่างภายในของกลุ่มอัตลักษณ์ทางสังคม เช่น ในขบวนการเคลื่อนไหว สตรีนิยมในประเทศสหรัฐอเมริกาในช่วงทศวรรษ 1980s มักจะละเลยประเด็นปัญหา ของผู้หญิงผิวดำที่อยู่ในขบวนการเคลื่อนไหวฯ และมองไม่เห็นการกดขี่ของผู้หญิงผิวดำ ซึ่งมีความแตกต่างจากผู้หญิงผิวขาวชนชั้นกลาง เครนชอว์เสนอว่าในบริบทความรุนแรง ต่อผู้หญิง การละเลยความแตกต่างของผู้หญิงเป็นปัญหา เพราะความรุนแรงที่ผู้หญิง มีประสบการณ์ถูกก่อรูปขึ้นจากมิติอื่น ๆ ของอัตลักษณ์ เช่น เชื้อชาติ/สีผิว ชนชั้น และ รสนิยมทางเพศ (sexual orientation) นอกจากนี้การละเลยความแตกต่างยังทำให้เกิด ความตึงเครียดหรือความขัดแย้งภายในในกลุ่มผู้หญิงที่มีอัตลักษณ์ที่ทับซ้อนกัน ตัวอย่างเช่น ประสบการณ์ความรุนแรงของผู้หญิงผิวสีเป็นผลผลิตของการบรรจบกันของการเหยียด เชื้อชาติและการเหยียดเพศ และประสบการณ์เหล่านี้ไม่ถูกนับรวมภายในวาทกรรมของ สตรีนิยมและวาทกรรมต่อต้านการเหยียดเชื้อชาติ/สีผิว ยิ่งไปกว่านั้นความทับซ้อนกัน ของอัตลักษณ์ทำให้ผู้หญิงผิวสีเข้าไม่ถึงการเยียวยาตามกฎหมายและความช่วยเหลือ ทั้งจากหน่วยงานภาครัฐและองค์กรพัฒนาเอกชน

เกวน์โดลิน บีแธม (Gwendolyn Beetham) (2013) นักวิชาการด้านเพศภาวะศึกษาและสตรีนิยม มองว่าความรุนแรงบนฐานเพศภาวะเป็นทั้งการแสดงออกและประสบการณ์ที่ขึ้นอยู่กับเพศวิถี เชื้อชาติ ชนชั้น ศาสนา ความสามารถ และปัจจัยเกี่ยวข้องอื่น ๆ ผู้หญิงจึงมีประสบการณ์ความรุนแรงที่แตกต่างกันด้วยปัจจัยเหล่านี้ ความรุนแรงต่อผู้หญิงในบริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่แตกต่างกันจึงถูกให้ความหมายที่ต่างกัน ดังนั้น การทำความเข้าใจความหมายและประสบการณ์เกี่ยวกับความรุนแรงของผู้หญิงจะต้องพิจารณาด้วยแนวคิดอำนาจและอัตลักษณ์ทับซ้อน (intersectionality)

นักสตรีนิยมได้ตั้งชื่อและทำให้ความรุนแรงบนฐานเพศและเพศภาวะ (sexual and gender based violence-SGBV) กลายเป็นประเด็นทางการเมืองตั้งแต่ทศวรรษ 1970 เป็นต้นมา ซึ่งช่วยเปลี่ยนความเข้าใจเกี่ยวกับความรุนแรงบนฐานเพศและเพศภาวะและนำไปสู่การเคลื่อนไหวด้านกฎหมายสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศ แต่การศึกษาความรุนแรงบนฐานเพศภาวะยังคงเผชิญคำถามสำคัญด้านแนวคิดและปฏิบัติการทางการเมือง ดังนั้น จึงควรพิจารณา “การสร้างกรอบคิดที่แม่นยำเพื่อการกระทำที่มีประสิทธิภาพ” ในการต่อสู้กับความรุนแรงแบบชายเป็นใหญ่ที่ยังเกิดขึ้นในหลายรูปแบบ (Enloe 2017, 127 as cited in Campbell 2022)

แม้ว่าการตั้งชื่อให้กับความรุนแรงบนฐานเพศและเพศภาวะของผู้หญิงจะเป็นปฏิบัติการทางการเมืองและการสร้างกรอบคิดใหม่ให้กับความรุนแรงบนฐานเพศและเพศภาวะในฐานะความรุนแรงทางการเมือง แต่ยังมีข้อถกเถียงเกี่ยวกับการนิยามความหมายและยุทธศาสตร์ในการแก้ไขเรื่องนี้ ดังที่เราเห็นการสร้างคำเรียกที่ปรับเปลี่ยนไปมา เช่น “ความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็กหญิง” “ความรุนแรงบนฐานเพศภาวะ” และ “ความรุนแรงบนฐานเพศภาวะต่อผู้หญิงและเด็กหญิง” หรือการถกเถียงว่าความรุนแรงต่อผู้หญิงควรจะมีคามหมายอย่างไร หรือถูกเรียกว่าอะไรในภาษาต่าง ๆ (Kelly 2015, 146 as cited in Campbell 2022) อย่างไรก็ตาม แม้ในแนวคิดสตรีนิยมจะมีข้อถกเถียงกันอยู่เกี่ยวกับความหมายของความรุนแรงต่อผู้หญิง แต่การสร้างกรอบคิดเกี่ยวกับความรุนแรงบนฐานเพศและเพศภาวะก็มีจุดร่วมกัน นั่นคือ แนวพินิจสตรีนิยมมองว่าความรุนแรงบนฐานเพศและเพศภาวะเป็นรูปแบบความรุนแรงที่หลากหลาย ซึ่งเกิดขึ้นในความสัมพันธ์ทางสังคมและบริบทต่าง ๆ โดยรวมถึงการข่มขืน ความรุนแรงในครอบครัว การคุกคามทางเพศ การข่มขู่ และประเภทของความรุนแรงก็มีหลากหลาย ทั้งทางร่างกาย ทางเพศ ทางจิตใจ ทางอารมณ์ และทางเศรษฐกิจ (True 2021, 9 as cited in Campbell 2022, 32)

การสร้างกรอบคิดเกี่ยวกับความรุนแรงบนฐานเพศและเพศภาวะต่อผู้หญิง ยังประกอบด้วย **หนึ่ง** ประสพการณ์ความรุนแรงของผู้หญิง ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในการสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับความรุนแรงบนฐานเพศและเพศภาวะ โดยจะเน้นประสพการณ์และจุดยืนของผู้หญิง การวิเคราะห์ประสพการณ์ของผู้หญิงจะต้องมองในมิติโครงสร้างและสังคม ซึ่งอยู่เหนือไปจากประสพการณ์ของปัจเจก และมองประสพการณ์เหล่านี้ในฐานะความสัมพันธ์เชิงอำนาจทางเพศภาวะที่ไม่เท่าเทียมกัน **สอง** รูปแบบของความรุนแรงที่หมายถึงการกระทำ การปฏิบัติ และความสัมพันธ์ที่มีความรุนแรง ซึ่งเกี่ยวข้องกับการบีบบังคับ (ไม่ว่าจะเป็นทางร่างกายและเชิงสัญลักษณ์) หรือ การใช้อำนาจเพื่อทำร้ายผู้อื่น **สาม** ความต่อเนื่องของความรุนแรงทั้งในยามสงบและยามสงคราม ลิซ เคลลี (Liz Kelly) (1988 as cited in Campbell 2022) เสนอว่าความรุนแรงทางเพศเป็นความต่อเนื่องของชุดการกระทำที่หลากหลายและสัมพันธ์กัน ซึ่งเรียกว่า ความรุนแรงบนฐานเพศและเพศภาวะ ‘ในยามสงบ’ และความรุนแรงบนฐานเพศและเพศภาวะที่เกี่ยวกับความขัดแย้งก็เป็นส่วนหนึ่งของความรุนแรงทางเพศภาวะในยามสงบและยามสงคราม และ **สี่** การแสดงออกถึงความไม่เท่าเทียมทางเพศภาวะในสังคม ความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่มีการจัดลำดับสูง-ต่ำทำให้เกิดโครงสร้างของความสัมพันธ์ทางเพศภาวะ และการจัดลำดับชั้นทางเพศภาวะที่ไม่เท่าเทียมนี้ทำให้เกิดความรุนแรงบนฐานเพศและเพศภาวะ (Campbell 2022, 33)

ส่วนข้อเสนอและข้อท้าทายเกี่ยวกับตัวแบบความรุนแรงบนฐานเพศและเพศภาวะในแนวคิดสตรีนิยม ประกอบด้วย 3 ตัวแบบ ได้แก่ **หนึ่ง** ตัวแบบความเสียหายต่อปัจเจกบุคคล (the individual harm model) ซึ่งมองความรุนแรงบนฐานเพศและเพศภาวะในฐานะ ความเสียหายโดยตรงต่อบุคคล และ/หรือการละเมิดสิทธิของปัจเจกบุคคล และมองว่าเป็นความรุนแรงโดยตั้งใจของผู้กระทำ แนวคิดนี้จะเน้นความรุนแรงเชิงกายภาพ และใช้กรอบคิดเชิงทฤษฎีและเชิงกฎหมายจากกฎหมายอาญา ข้อวิจารณ์ต่อตัวแบบนี้ คือ เป็นตัวแบบที่มาจากแนวคิดเสรีนิยมตะวันตก ซึ่งทำให้ความเสียหายทางสังคมกลายเป็นเรื่องปัจเจกบุคคล ทำให้ผู้หญิงกลายเป็นเหยื่อ และเรียกร้องให้รัฐปกป้องผู้หญิง ตัวแบบนี้ไม่สามารถแก้ไขเรื่องความเป็นผู้กระทำการของผู้หญิงและความสัมพันธ์เชิงอำนาจในระดับที่กว้างขึ้น และรัฐเองก็เป็นส่วนหนึ่งของความสัมพันธ์เชิงอำนาจนี้ อย่างไรก็ตาม นักสตรีนิยมยังเน้นย้ำความสำคัญของการมีส่วนร่วมกับกฎหมายและรัฐ เนื่องจากกฎหมายและรัฐจะช่วยสร้างบรรทัดฐานที่ต่อต้านความรุนแรงบนฐานเพศและเพศภาวะ และรับผิดชอบในการแก้ไขปัญหาและเยียวยาแก่ผู้ถูกรักษาความรุนแรง (Campbell 2022, 34)

สอง ตัวแบบความเสียหายบนฐานของกลุ่ม (the group-based harm model) ซึ่งเปลี่ยนจุดเน้นจากความรุนแรงต่อปัจเจกบุคคลไปสู่ความรุนแรงต่อกลุ่มสังคม โดยเข้าใจว่าความรุนแรงบนฐานเพศและเพศภาวะเป็นความรุนแรงต่อสมาชิกกลุ่มทางสังคม นั่นคือ กลุ่มผู้หญิง และกลุ่มทางสังคมที่มีเพศภาวะเอง ตัวแบบนี้มองว่าความรุนแรงบนฐานเพศและเพศภาวะเป็นความเสียหายที่ถูกสร้างขึ้นโดยสังคมเป็นความรุนแรงที่มีความเฉพาะทางเพศภาวะ ซึ่งมีรูปแบบ การปฏิบัติ แบบแผน และผลกระทบ อันเกี่ยวกับเพศภาวะ ตัวแบบนี้สร้างกลุ่มทางสังคมของผู้หญิงในฐานะเหยื่อ ขณะที่กลุ่มทางสังคมของผู้ชายถูกประกอบสร้างให้เป็นผู้กระทำภายใต้การจัดลำดับชั้นทางเพศภาวะที่มีอยู่ (Blagojević 2001, xi อ้างใน Campbell 2022, 35) ข้อถกเถียงสำคัญที่เกี่ยวข้องกับตัวแบบนี้มี 2 ประการ คือ 1) การสันนิษฐานว่าผู้หญิงเป็นกลุ่มที่มีอยู่ก่อน (a priori group) ซึ่งมีประสบการณ์ความรุนแรงบนฐานเพศและเพศภาวะที่เหมือนกัน การสันนิษฐานนี้อาจจะทำให้ประสบการณ์ของผู้หญิงถูกทำให้มีความหมายเดียวและให้อภิสิทธิ์กับประสบการณ์ของผู้หญิง และปฏิบัติต่อผู้หญิงในฐานะการจัดประเภทที่ไม่มีความแตกต่าง (Frazer and Hutching 2020, 202 as cited in Campbell 2022, 35) และ 2) การสร้างกรอบคิดให้กับความรุนแรงบนฐานเพศและเพศภาวะในฐานะความเสียหายบนฐานเพศภาวะ ทำให้มองว่าการกระทำความรุนแรงเป็นแบบแผนทางเพศภาวะของเพศชายและการถูกทำให้กลายเป็นเหยื่อเป็นแบบแผนทางเพศภาวะของเพศหญิง ดังนั้นการอธิบายความรุนแรงบนฐานเพศและเพศภาวะจะต้องจัดการกับแบบแผนทางเพศภาวะของการกระทำความรุนแรงให้มีความชัดเจน การสร้างกรอบคิดให้กับความรุนแรงบนฐานเพศและเพศภาวะในฐานะความเสียหายบนฐานเพศภาวะเป็นข้อท้าทายหลักในทฤษฎีและปฏิบัติการแนวสตรีนิยม (Campbell 2022, 35)

และ **สาม** ตัวแบบความรุนแรงเชิงโครงสร้าง (the structural violence model) ซึ่งมองความรุนแรงบนฐานเพศและเพศภาวะในฐานะผลลัพธ์หรือองค์ประกอบของความรุนแรงเชิงโครงสร้าง มุมมองนี้จะเปลี่ยนจากจุดเน้นความรุนแรงทางตรง (ความรุนแรงทางร่างกาย) มาสู่ความรุนแรงทางอ้อม (ความรุนแรงของโครงสร้างสังคมที่ทำร้ายผู้คน) ตัวแบบนี้จะให้ความสำคัญกับความรุนแรงเชิงโครงสร้าง ซึ่งเกิดจากความเหลื่อมล้ำทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ที่ทำให้เกิดความรุนแรงบนฐานเพศและเพศภาวะ (Frazer and Hutching 2020, 209 as cited in Campbell 2022, 35) อย่างไรก็ตาม ตัวแบบความรุนแรงเชิงโครงสร้างนี้ยังได้รับการพัฒนาน้อยที่สุดในตัวแบบทั้งสาม จึงควรมีการพัฒนาแนวคิดและทฤษฎีให้ชัดเจน เพื่อตอบคำถามเหล่านี้ 1) เราจะสร้างกรอบคิดให้กับความรุนแรงบนฐานเพศและเพศภาวะในฐานะความรุนแรงเชิงโครงสร้าง

ได้อย่างไร ความรุนแรงบนฐานเพศและเพศภาวะควรจะเป็นผลลัพธ์หรือองค์ประกอบของความรุนแรงเชิงโครงสร้าง? 2) เราจะอธิบายความรุนแรงบนฐานเพศและเพศภาวะในฐานะรูปแบบหนึ่งของความรุนแรงเชิงโครงสร้างได้อย่างไร และ3) เราควรจะใช้ยุทธศาสตร์อะไรเพื่อต่อสู้กับความรุนแรงบนฐานเพศและเพศภาวะ เนื่องจากถ้าความรุนแรงเชิงโครงสร้างทำให้เกิดความรุนแรงบนฐานเพศและเพศภาวะ ดังนั้นเราควรจะพุ่งความพยายามไปที่การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเหล่านั้น มากกว่าการตอบสนองต่อความรุนแรงบนฐานเพศและเพศภาวะเองหรือไม่ (Campbell 2022, 36)

กล่าวโดยสรุป แนวพินิจในการศึกษาความรุนแรงบนฐานเพศภาวะที่ผ่านมามีหลายมุมมอง แต่การเน้นมุมมองทางสังคม วัฒนธรรม และสตรีนิยมจะช่วยทำความเข้าใจความรุนแรงบนฐานเพศภาวะที่เชื่อมโยงประสบการณ์ของผู้หญิงในฐานะปัจเจกบุคคลกับโครงสร้างทางสังคม โดยมองความรุนแรงบนฐานเพศภาวะในฐานะความรุนแรงเชิงโครงสร้าง การสร้างกรอบคิดเช่นนี้ไม่ได้หมายความว่าความรุนแรงทางตรง เช่น ความรุนแรงทางร่างกาย ความรุนแรงทางเพศไม่มีความสำคัญ แต่เราควรตระหนักว่าความรุนแรงเชิงโครงสร้างสนับสนุนหรือทำให้เกิดความรุนแรงทางตรงหลายรูปแบบ ดังนั้นเราจึงควรมีแนวคิดหรือทฤษฎีมาช่วยสร้างกรอบคิดให้กับความรุนแรงบนฐานเพศภาวะในฐานะความรุนแรงเชิงโครงสร้าง ในประเด็นนี้ ผู้เขียนเห็นว่ามโนทัศน์ฮาบิทัสและความรุนแรงเชิงสัญลักษณ์จะเป็นประโยชน์อย่างมากในการพัฒนาตัวแบบความรุนแรงเชิงโครงสร้าง ดังนั้นในส่วนถัดไป จะกล่าวถึงมโนทัศน์ฮาบิทัสและความรุนแรงเชิงโครงสร้างของปีแยร์ บูร์ดิเยอ พอลซังเชป และยกตัวอย่างงานวิจัยเชิงประจักษ์ที่นำมโนทัศน์เหล่านี้ไปใช้ในการศึกษาความรุนแรงบนฐานเพศภาวะต่อผู้หญิง

มโนทัศน์ฮาบิทัสและความรุนแรงเชิงสัญลักษณ์กับการศึกษาความรุนแรงบนฐานเพศภาวะ

ปีแยร์ บูร์ดิเยอ นักสังคมวิทยาชาวฝรั่งเศส ได้พัฒนาทฤษฎีปฏิบัติการ (theory of practice) ซึ่งเน้นวิเคราะห์ทั้งโครงสร้างและปัจเจกบุคคลที่เป็นผู้กระทำการ แต่บูร์ดิเยอไม่ได้มองผู้กระทำการในฐานะผู้กระทำการที่มีเหตุผล (rational actor) และโครงสร้างในมุมมองของบูร์ดิเยอก็ไม่ใช่สถาบันหรือกฎเกณฑ์ที่หยุดนิ่ง ตายตัว แต่มีลักษณะที่เป็น “โครงสร้างที่ทั้งกำหนดและถูกกำหนด” (structuring and structured structures) อันเป็นคุณสมบัติของมโนทัศน์ฮาบิทัส (Swartz 1998) บูร์ดิเยอ (1977, 72) กล่าวว่า “โครงสร้างที่ก่อรูปขึ้นมาจากสิ่งแวดล้อมประเภทหนึ่งโดยเฉพาะ (เช่น เจ็อนไซ

เชิงวัตถุวิสัยของการดำรงอยู่ทางชนชั้น) ผลิตสร้างฮาบิทัส ซึ่งเป็นระบบของอุปนิสัยที่ดำรงอยู่ สามารถแปรเปลี่ยนได้ เป็นโครงสร้างที่ถูกกำหนด ซึ่งมีแนวโน้มจะทำหน้าที่เป็นโครงสร้างที่กำหนดโครงสร้าง” ฮาบิทัสจึงเป็นผลลัพธ์จากกระบวนการหล่อหลอมทางสังคมตั้งแต่ช่วงแรก ๆ ของชีวิต โดยโครงสร้างภายนอกถูกปลูกฝังเข้ามาภายในตัวเรา ดังนั้น ฮาบิทัสจึงกำหนดขอบเขตเชิงโครงสร้างของการกระทำทางสังคม อีกทั้งผลิตชุดการรับรู้ ความปรารถนา และปฏิบัติการต่าง ๆ ของปัจเจกบุคคล ซึ่งตอบสนองต่อโครงสร้างที่ถูกปลูกฝังผ่านกระบวนการขัดเกลาทางสังคม สิ่งที่คุณกระทำมองว่า “มีเหตุผล” หรือ “ไม่มีเหตุผล” สำหรับคนในโลกทางสังคมเดียวกันจึงเกิดจากฮาบิทัส และฮาบิทัสก็มีแนวโน้มจะผลิตซ้ำการกระทำ การรับรู้ และปฏิบัติการต่าง ๆ ที่ตรงกับสถานะซึ่งสร้างฮาบิทัสขึ้นมา (Swartz 1998, 103) ในมุมมองของบูร์ดิเยอ เพศภาวะก็เป็นส่วนหนึ่งของฮาบิทัส ซึ่งถูกสร้างขึ้นจากโครงสร้างการแบ่งแยกทางเพศและการแบ่งงานกันทำทางเพศ ทำให้เกิดความเป็นหญิงและความเป็นชายที่เป็นคู่ตรงข้ามกัน และความเป็นชายมีอำนาจเชิงสัญลักษณ์ในการครอบงำ (Bourdieu 2001)

ส่วนแนวคิดความรุนแรงเชิงสัญลักษณ์นั้น บูร์ดิเยอนำมาใช้อธิบายว่าการจัดลำดับชั้นสูง-ต่ำและความเหลื่อมล้ำทางสังคมดำรงอยู่ได้อย่างไรด้วยการครอบงำเชิงสัญลักษณ์ (symbolic domination) และในหนังสือชื่อ *Masculine Domination* (1998; 2001) บูร์ดิเยอเสนอว่าความเหลื่อมล้ำระหว่างเพศในสังคมมาจากการครอบงำของเพศชาย (masculine domination) เป็นการครอบงำเชิงสัญลักษณ์ที่ถูกทำให้ยอมรับและเป็นธรรมชาติ ซึ่งเป็นผลลัพธ์ของความรุนแรงเชิงสัญลักษณ์ (symbolic violence) ที่ “นุ่มนวล ไม่สามารถรับรู้ได้และมองไม่เห็น แม้แต่ตัวเหยื่อของความรุนแรงเอง” (Bourdieu 2001, 1) การครอบงำที่เกิดจากความรุนแรงเชิงสัญลักษณ์เป็นผลลัพธ์จากการที่ผู้ถูกครอบงำหยุดตั้งคำถามกับการจัดลำดับความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่มีอยู่ มากกว่าจะเป็นผลลัพธ์จากการบีบบังคับ เนื่องจากพวกเขา/เธอรับรู้โลกและสถานะของสิ่งต่าง ๆ ในกิจกรรมทางสังคมว่าเป็นธรรมชาติ ถูกกำหนดมาแล้ว และเปลี่ยนแปลงไม่ได้ ขณะเดียวกัน ปัจเจกบุคคลก็ไม่ตั้งคำถามกับบทบาทของตนเองในการผลิตและผลิตซ้ำการครอบงำและการถูกทำให้มีสถานะด้อยกว่า (Bourdieu 1977; Bourdieu and Passeron 1977 as cited in Thapar-Björkert, Samelius and Sanghera 2016, 148) ความรุนแรงและการครอบงำเชิงสัญลักษณ์ทำงานกับปัจเจกบุคคลผ่านฮาบิทัสและปฏิบัติการผ่านการปลูกฝังความสัมพันธ์เชิงอำนาจในเนื้อตัวร่างกายและอุปนิสัยของปัจเจกบุคคล (McNay 1999, 99 as cited in Thapar-Björkert, Samelius and Sanghera 2016, 149) ดังนั้นความรุนแรงเชิงสัญลักษณ์จึงเกิดขึ้นผ่านปฏิบัติการของชีวิตประจำวัน

เมื่อไม่นานมานี้ เริ่มมีความสนใจศึกษาความรุนแรงบนฐานเพศภาวะต่อผู้หญิงที่มุ่งเน้นมิติด้านสังคมและวัฒนธรรม เพื่อทำความเข้าใจว่าโครงสร้างทางสังคมและการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมก่อให้เกิดความรุนแรงต่อผู้หญิงได้อย่างไร ในประเด็นนี้มีงานวิจัยบางชิ้นนำมโนทัศน์ฮาบิทัส และความรุนแรงเชิงสัญลักษณ์ของปีแอร์ บูร์ดิเยอ มาใช้ในการวิเคราะห์ความรุนแรงบนฐานเพศภาวะต่อผู้หญิงในหลากหลายบริบท โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาว่าโครงสร้างต่าง ๆ ทางสังคมตีกรอบมุมมอง ความคิด การรับรู้ และพฤติกรรมของปัจเจกบุคคลอย่างไรเพื่อธำรงรักษาการเลือกปฏิบัติ ความเหลื่อมล้ำทางเพศภาวะ และความรุนแรงต่อผู้หญิง ดังเช่นตัวอย่างงานศึกษาต่อไปนี้

Suruchi Thapar-Björkert, Lotta Samelius และ Gurchathen S. Sanghera (2016) เสนอว่ามโนทัศน์ความรุนแรงเชิงสัญลักษณ์ของบูร์ดิเยอเป็นเครื่องมือที่ช่วยสร้างกรอบคิดในการศึกษาความซับซ้อนของความรุนแรงต่อผู้หญิงในสนามทางสังคมต่าง ๆ และช่วยทำความเข้าใจการฝังรากลึกของการทำให้ผู้หญิงมีสถานะที่ด้อยกว่า การครอบงำทางเพศ และการเอารัดเอาเปรียบทางเพศ ความรุนแรงเชิงสัญลักษณ์ถูกสร้างขึ้นผลิตซ้ำ และมีความชอบธรรมผ่านแบบแผนโครงสร้างที่ดำรงอยู่ในฮาบิทัส แม้ว่าความรุนแรงเชิงสัญลักษณ์จะเป็นการกระทำที่มองไม่เห็น แต่สามารถสร้างเงื่อนไขให้เกิดความรุนแรงรูปแบบอื่น ๆ ที่มองเห็นได้ชัดเจนมากกว่า เช่น ความรุนแรงทางเพศ ความรุนแรงทางร่างกาย ความรุนแรงเชิงสัญลักษณ์ทำงานผ่านกลไกสามอย่าง ได้แก่ **หนึ่ง** “การรับรู้ที่ผิด” (misrecognition) **สอง** “ทัศนคติและพฤติกรรมที่เชื่อว่าตนเองมีสถานะเหนือกว่า” (condescension) และ **สาม** “ความยินยอม” (consent) หรือ “การสมรู้ร่วมคิด” (complicity) ซึ่งช่วยให้เราเข้าใจว่าการครอบงำและความรุนแรงถูกผลิตซ้ำในปฏิสัมพันธ์ในชีวิตประจำวัน ปฏิบัติการทางสังคม กระบวนการเชิงสถาบัน และอุปนิสัยได้อย่างไร กระบวนการเหล่านี้ได้ทำให้เกิดความรุนแรงเชิงสัญลักษณ์ซึ่งปิดกั้นความเป็นผู้กระทำการและเสียงของผู้หญิงที่เผชิญความรุนแรงบนฐานเพศภาวะ

งานศึกษานี้ใช้ข้อมูลจากงานวิจัยเกี่ยวกับผู้หญิงผิวขาว ชนชั้นกลาง มีเพศวิถีแบบรักต่างเพศ ที่มีประสบการณ์ความรุนแรงบนฐานเพศภาวะ ได้แก่ ความรุนแรงทางร่างกาย ความรุนแรงทางเพศ และความรุนแรงทางจิตใจ ในบริบทประเทศสวีเดน ซึ่งแม้จะถูกจัดอันดับให้เป็นประเทศที่มีความก้าวหน้าด้านความเสมอภาคทางเพศภาวะ แต่ตัวเลขความรุนแรงต่อผู้หญิงยังไม่ลดลง งานศึกษานี้ชี้ให้เห็นว่าการรับรู้ที่ผิดของผู้หญิง ทัศนคติและพฤติกรรมที่เชื่อว่าตนเองมีสถานะเหนือกว่าของผู้ชาย และ “ความยินยอม” หรือ “การสมรู้ร่วมคิด” ทำให้ผู้หญิงที่เป็นกรณีศึกษายอมรับความสัมพันธ์เชิงอำนาจ

ทางเพศภาวะและการครอบงำของผู้ชายว่ามีความชอบธรรม หรือเป็นเรื่อง “ปกติ” โดยไม่ตระหนักว่าความรุนแรงต่อผู้หญิงเป็นผลมาจากความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่แฝงฝังอยู่ในฮาปิตัส ดังนั้นผู้ครอบงำและผู้ถูกครอบงำจึงมีความเข้าใจเกี่ยวกับสังคมในแบบเดียวกัน ขณะที่ผู้หญิงซึ่งเผชิญความรุนแรงก็จะปล่อยให้ตนเองเป็นผู้ยอมรับความรุนแรง และซึมซับรับเอามายาคติเกี่ยวกับความรุนแรง เช่น “เธอหาเรื่องเอง” ซึ่งเป็นการกล่าวโทษผู้ถูกกระทำ (Thapar-Björkert, Samelius and Sanghera 2016)

Tamsin Bradley, Zara Martin และ Rajni Paliwala (2021) มองว่าการวิจัยด้านสตรีนิยมเกี่ยวกับความรุนแรงบนฐานเพศภาวะที่วางอยู่บน 2 มุมมอง คือ **หนึ่ง** จุดเน้นที่ปัจเจกบุคคล (เช่น แรงกระตุ้นของผู้กระทำ ความรุนแรง หรือวิธีการตอบโต้ของผู้หญิงที่เป็นผู้รอดจากความรุนแรง) และ **สอง** จุดเน้นที่ความเหลื่อมล้ำเชิงโครงสร้าง ส่งผลต่อแนวทางของนโยบายการพัฒนาและโครงการต่าง ๆ ซึ่งจะมุ่งเน้นการเปลี่ยนแปลงบรรทัดฐาน หรือ การเพิ่มอำนาจทางเศรษฐกิจให้กับผู้หญิง การศึกษานี้จึงโต้แย้งว่าไม่ว่าจะเป็นจุดเน้นเรื่องการเปลี่ยนแปลงบรรทัดฐานทางสังคม หรือการมีส่วนร่วมทางเศรษฐกิจของผู้หญิง ก็ไม่สามารถจัดการปัญหาความรุนแรงได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะแนวคิดดังกล่าวไม่สามารถวิเคราะห์ปฏิสัมพันธ์ของสัมพันธ์ภาพทางสังคมต่าง ๆ ที่มีพลวัต อำนาจ มิติเชิงสถาบันและสิ่งแวดล้อมซึ่งกำหนดการรับรู้ ทัศนคติ และพฤติกรรมของคนในสังคมได้ เนื่องจากงานวิจัยจำนวนหนึ่งแสดงให้เห็นว่าความรุนแรงดำรงอยู่ในมิติเชิงสถาบันและโครงสร้าง ผ่านการกีดกันผู้หญิงออกจากอาณาบริเวณและตำแหน่งที่ต่าง ๆ (Bradley, Martin and Paliwala 2021, 182) และยังคงดำรงอยู่ในรูปแบบการกระทำทางกายที่หลากหลายทั้งในพื้นที่สาธารณะและพื้นที่ส่วนตัว ดังนั้นจึงต้องหันมามองที่ฮาปิตัสของบูร์ดิเยอ เพื่อหันมาเน้นพลวัตของปริมนทล (spheres) และสัมพันธ์ภาพ (relationship) ที่แตกต่างกัน ซึ่งสามารถอ้างและแก้ไขความรุนแรง มโนทัศน์ฮาปิตัสสามารถเป็นเครื่องมือในการเคลื่อนไหวและเครื่องมือทางทฤษฎีเพื่อทำความเข้าใจความเป็นจริงทางสังคมสำหรับผู้หญิงหลากหลายกลุ่ม และช่วยพิจารณาว่าการเปลี่ยนแปลงจะเกิดขึ้นได้อย่างไร ยิ่งไปกว่านั้น มโนทัศน์ฮาปิตัส, ปฏิบัติการ และกลยุทธ์ จะช่วยให้เรามีความเข้าใจที่ละเอียดอ่อนมากขึ้นเกี่ยวกับโครงข่ายของปัจจัยที่อ้างความเหลื่อมล้ำและความรุนแรงในชีวิตของผู้หญิง และกรอบคิดที่ถูกยอมรับโดยไม่ผ่านการวิพากษ์ (taken-for-grantedness) และการใช้แนวคิดของบูร์ดิเยอจะช่วยให้เราเข้าใจในตัวแบบระบบนิเวศของความสัมพันธ์ชุดต่าง ๆ ซึ่งรักษาโครงสร้างของอำนาจ

Saira Genoveva Galindo Castro (2024) ได้นำแนวคิดฮาบิตัสของบูร์ดิเยอ มาใช้วิเคราะห์ความรุนแรงต่อผู้หญิงชนเผ่าพื้นเมืองในบริบทการเคลื่อนย้ายจากชนบท มาสู่เมืองในประเทศเม็กซิโก โดยเลือกกรณีศึกษาจากผู้หญิงชนเผ่าพื้นเมือง 3 กลุ่ม ได้แก่ ชนเผ่า Nahua ชนเผ่า Purépecha และชนเผ่า Totonac งานศึกษานี้ต้องการ ตรวจสอบความเชื่อมโยงกันระหว่างความเป็นผู้กระทำการ ฮาบิตัส บทบาททางเพศภาวะ และรูปแบบการเคลื่อนย้ายของผู้หญิงชนเผ่าพื้นเมืองในบริบทประเทศเม็กซิโก ในบริบท ของผู้หญิงชนเผ่าพื้นเมือง ฮาบิตัสสะท้อนถึงค่านิยมและบรรทัดฐานทางเพศภาวะ ที่กำหนดบทบาทและสถานะของผู้หญิง เช่น การยอมรับตนเองว่าเป็น “เมีย” หรือ “แม่” ซึ่งมักอยู่ในสถานะที่ด้อยกว่าผู้ชายในครอบครัวและชุมชน ส่งผลให้ความรุนแรงต่อผู้หญิง ไม่เพียงเป็นพฤติกรรมส่วนบุคคล แต่สอดคล้องและดำรงอยู่ภายใต้กรอบวัฒนธรรม ที่เข้มแข็ง ฮาบิตัสจึงมีอิทธิพลต่อการรับรู้และตอบสนองของผู้หญิงต่อความรุนแรง ไม่ว่าจะเป็นการนิ่งเฉย การยอมรับ หรือแม้แต่การต่อรองบทบาทภายใต้ข้อจำกัด เชิงโครงสร้าง

จะเห็นว่าการใช้แนวคิดและทฤษฎีของบูร์ดิเยอ เช่น ฮาบิตัส ความรุนแรง เชิงสัญลักษณ์ ช่วยเพิ่มเติมมุมมองในการวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงอำนาจและโครงสร้าง วัฒนธรรมที่แฝงฝังอยู่ในความรุนแรงต่อผู้หญิงได้ซับซ้อนมากขึ้น แต่ทฤษฎีของบูร์ดิเยอ ก็มีข้อท้าทายและถูกวิพากษ์วิจารณ์ในบางประเด็นเกี่ยวกับแนวคิดฮาบิตัสและความรุนแรงเชิงสัญลักษณ์ ได้แก่ **หนึ่ง** ข้อท้าทายต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเพื่อสร้าง ความเสมอภาคทางเพศภาวะ บูร์ดิเยอเสนอว่าความเสมอภาคทางเพศภาวะ เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้ยาก เนื่องจากการครอบงำของเพศชายดำรงอยู่และจะดำเนินต่อไป ภายในโครงสร้างทางสังคม การเปลี่ยนแปลงทางสังคมจะเกิดขึ้นได้ จะต้องใช้การกระทำ ทางการเมืองและ “อาวุธเชิงสัญลักษณ์” (Bourdieu 2001, viii-ix) เพื่อต่อสู้กับสถาบัน ทางสังคมที่รักษาการครอบงำเชิงสัญลักษณ์และความรุนแรงเชิงสัญลักษณ์ ซึ่งจะเปลี่ยน ฮาบิตัสและโครงสร้างของการแบ่งแยกทางเพศในสนามต่าง ๆ ทางสังคม เช่น ครัวเรือน สถานที่ทำงาน (Bourdieu 2001) มุมมองนี้เสนอแนวทางที่จำกัดในการเปลี่ยนแปลง ทางสังคม และมองข้ามการต่อต้านในชีวิตประจำวันของผู้หญิง (Chakraborty 2021) **สอง** บูร์ดิเยอมองเพศภาวะในฐานะฮาบิตัส ที่มีลักษณะตายตัว (fixed) และเป็นวัตถุวิสัย ในสนามที่หลากหลาย และไม่ได้อธิบายอย่างชัดเจนว่าบรรทัดฐานทางเพศกลายเป็น ฮาบิตัสได้อย่างไร ทำให้ละเลยความซับซ้อนและความไม่มั่นคงภายในอัตลักษณ์ ทางเพศภาวะ (McNay 1999; Chambers 2005 as cited in Chakraborty 2021) และ **สาม** การมองข้ามความสร้างสรรค์หรือความเป็นอิสระของผู้กระทำการ (McNay 2004; Ortner 2006)

มโนทัศน์อัตภาวะ เพศภาวะ และความเป็นผู้กระทำการ

ในส่วนนี้ จะทบทวนมโนทัศน์อัตภาวะในแนวคิดสตรีนิยมพอสังเขป และมุ่งเน้นแนวคิดของเชอร์รี่ บี ออท์เนอร์ (Sherry B. Ortner) และ โลวิส แมคเนย์ (Lois McNay) เพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับมโนทัศน์อัตภาวะและความเป็นผู้กระทำการ แม้ว่าออท์เนอร์และแมคเนย์จะนำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับอัตภาวะ เพศภาวะ และความเป็นผู้กระทำการในมุมมองที่แตกต่างกัน แต่ผู้เขียนมองว่าแนวคิดของทั้งสองคนนี้พยายามจะถกเถียงกับแนวคิดฮาบิตัสของบูร์ดิเยอ และช่วยขยายความเข้าใจเรื่องอัตภาวะและความเป็นผู้กระทำการได้ซับซ้อนมากขึ้น

มโนทัศน์อัตภาวะ (subjectivity) เป็นมโนทัศน์สำคัญในการศึกษาด้านสังคมศาสตร์ มโนทัศน์อัตภาวะเกี่ยวข้องกับมโนทัศน์อัตลักษณ์ (identity) และบ่อยครั้งจะถูกใช้สลับกันไปมา อย่างไรก็ตาม มโนทัศน์ทั้งสองไม่ได้มีความหมายเดียวกัน แต่มีความทับซ้อนกันอยู่ อัตลักษณ์เป็นปริมณฑลที่เชื่อมต่อระหว่างปัจเจกและโครงสร้างในด้านหนึ่ง คือความเป็นปัจเจกที่เชื่อมต่อและสัมพันธ์กับสังคม (social aspect) เพราะสังคมกำหนดบทบาทหน้าที่ และระบบคุณค่าที่ติดมากับอัตลักษณ์ เช่น ความเป็นหญิง ความเป็นชาย ในมิตินี้ อัตลักษณ์จึงเป็นเรื่องการใช้สัญลักษณ์ (symbolic aspect) ด้วย เพราะการแสดงออกถึงความสัมพันธ์ทางสังคมต่าง ๆ ดังกล่าวจะกระทำผ่านระบบสัญลักษณ์ที่หลากหลาย เช่น ภาษา ในอีกด้านหนึ่ง อัตลักษณ์ก็เกี่ยวข้องกับมิติด้านจิตใจ (psychic level) ทั้งในด้านอารมณ์และความรู้สึกนึกคิด เพราะมนุษย์ให้ความหมายหรือเปลี่ยนแปลงความหมายเกี่ยวกับตนเองในกระบวนการที่เขา/เธอสัมพันธ์กับโลก (psychological and subjective aspect) ดังนั้นปริมณฑลของอัตลักษณ์และอัตภาวะจึงทับซ้อนกันอยู่ (อภิญา เพ็ญฟูสกุล 2546, 5-6)

แคทธริน วู้ดเวิร์ด (Kathryn Woodward) (1997) เสนอว่าอัตภาวะหมายรวมถึงการตระหนักและความเข้าใจในตัวตน (sense of self) และเกี่ยวข้องกับความคิดทั้งที่มีสำนึกรู้ตัว และไม่มีสำนึกรู้ตัว (conscious and unconscious thoughts) และอารมณ์ต่าง ๆ ซึ่งสร้างความหมายว่า “เราเป็นใคร” และสร้างความรู้สึกให้กับตำแหน่งแห่งที่ต่าง ๆ ภายในวัฒนธรรม อย่างไรก็ตาม อัตภาวะก็ถูกสร้างขึ้นภายในบริบททางสังคม โดยภาษา และวัฒนธรรมทำหน้าที่สร้างความหมายให้กับประสบการณ์ของเรา และเรายอมรับอัตลักษณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง นอกจากนี้ อัตตะ/องค์ประธานจะตกอยู่ภายใต้ว่าทกรรมที่สร้างชุดความหมายขึ้นมาให้กับตำแหน่งแห่งที่ทางสังคม และอัตตะ/องค์ประธานเองจะต้องยอมรับตำแหน่งแห่งที่นั้น ในฐานะ ปัจเจกบุคคล ตำแหน่งแห่งที่ที่เรายอมรับและนิยามตัวตนด้วยนี้จะสร้างอัตลักษณ์ให้กับเรา ขณะเดียวกันอัตภาวะก็มีความหลากหลาย

ความขัดแย้งและการเปลี่ยนแปลง ดังนั้นโนโทศน์อัตภาวะจะช่วยทำความเข้าใจมิติ ด้านอารมณ์ความรู้สึกและการกระทำส่วนตัวที่ถูกสร้างขึ้นจากอัตลักษณ์ (Woodward 1997, 39)

ในมุมมองสตรีนิยม อัตภาวะมีความสัมพันธ์กับเพศภาวะอย่างแยกไม่ออก เพศภาวะหมายถึงชุดความสัมพันธ์ทางสังคม ที่ซับซ้อนและหลากหลายตามบริบททางประวัติศาสตร์ ซึ่งผู้คนจะถูกจัดระเบียบทางสังคมในฐานะสมาชิกของกลุ่มตรงข้ามที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างชายและหญิง ขณะที่เพศภาวะเองก็มีปฏิสัมพันธ์กับความสัมพันธ์ทางสังคมชุดอื่น ๆ ด้วย เช่น เชื้อชาติ ดังนั้น “การเป็นผู้หญิง” จึงเป็นประสบการณ์ที่หลากหลาย นักสตรีนิยมได้อธิบายว่าอัตภาวะถูกประกอบสร้างโดยความสัมพันธ์ทางเพศภาวะ และในทางกลับกันก็มีส่วนในการผลิตซ้ำความสัมพันธ์ทางเพศภาวะ เมื่อแนวคิดและปฏิบัติการเกี่ยวกับเพศภาวะเป็นผลผลิตทางประวัติศาสตร์ ที่สะท้อนโครงสร้างของอำนาจ ภาษา และปฏิบัติการทางสังคม ย่อมเกิดการต่อสู้ดิ้นรนเพื่อรักษาและต่อต้านโครงสร้างเหล่านี้ (Flax 1993, 36)

ข้อถกเถียงเกี่ยวกับอัตภาวะที่ถูกทำให้มีเพศภาวะเป็นประเด็นสำคัญในทฤษฎีจิตวิเคราะห์และทฤษฎีสตรีนิยม แม้ทฤษฎีจิตวิเคราะห์จะมีหลายสำนักคิด แต่ก็มีมุมมองร่วมกันที่ว่า การประกอบสร้างอัตตะ/องค์ประธานภายในความสัมพันธ์ทางสังคมและวาทกรรมทางวัฒนธรรมที่มีอยู่เกี่ยวข้องกับการต่อรองความสัมพันธ์กับพ่อ-แม่ และคนอื่นที่มีความสำคัญ ดังนั้น ความแตกต่างทางเพศจึงตั้งอยู่บนฐานทั้งเรื่องจิตใจและวัฒนธรรม และเราไม่สามารถกลายเป็นตัวตนทางสังคมได้ โดยปราศจากการมีตำแหน่งแห่งที่อันสัมพันธ์กับเพศชายและเพศหญิง ในมุมมองของนักทฤษฎีจิตวิเคราะห์นั้น ความแตกต่างทางเพศ (sexual difference) มีลักษณะที่แตกต่างจากเพศภาวะ เพราะไม่ได้ขึ้นอยู่กับสังคม แต่เกิดจากปฏิบัติการในระดับสัญลักษณ์ ซึ่งทำหน้าที่ในฐานะโครงสร้างด้านจิตวิทยาและเพศ (psychosexual structure) ที่ไม่แปรผันไปตามมิติทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม มุมมองนี้ก่อให้เกิดปัญหาในการทำความเข้าใจอัตภาวะที่ถูกทำให้มีเพศภาวะ เพราะเป็นการอธิบายความแตกต่างระหว่างผู้หญิงและผู้ชาย ซึ่งอยู่บนฐานความแตกต่างทางเพศ ที่เป็นคู่ตรงข้าม ทำให้ละเลยแบบแผนการสร้างอัตลักษณ์ และปฏิบัติการของเพศภาวะ อันซับซ้อนในบริบทเฉพาะทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม อย่างไรก็ตาม งานศึกษาด้านจิตวิเคราะห์ในช่วงหลัง ๆ

เริ่มมองเห็นว่ามีความตึงเครียดระหว่างอุดมคติทางเพศภาวะกับประสบการณ์ด้านเพศภาวะของปัจเจกบุคคล และในบริบททางประวัติศาสตร์เฉพาะ อัตลักษณ์ทางเพศภาวะไม่ได้มีลักษณะหนึ่งเดียวหรือตายตัว แต่ถูกสร้างขึ้นจากชุดของตำแหน่งแห่งที่ของอัตตะ/องค์ประธาน ซึ่งวางอยู่บนฐานเพศภาวะ (McNay 1999; Moore 2013)

ในแนวคิดสตรีนิยม การศึกษามโนทัศน์อัตภาวะเริ่มจากการวิเคราะห์ความแตกต่างระหว่างผู้หญิงและผู้ชาย จากนั้นหันมาเน้นศึกษาความแตกต่างในกลุ่มผู้หญิง และให้ความสนใจกับความแตกต่างในผู้หญิงแต่ละคน พื้นฐานของสมมติฐานนี้คือ วาทกรรมและปฏิบัติการทางวาทกรรมสร้างตำแหน่งแห่งที่ของอัตตะ/องค์ประธาน และปัจเจกบุคคลจะใช้ตำแหน่งแห่งที่อันหลากหลายในวาทกรรมที่แตกต่างกัน ดังนั้นปัจเจกบุคคลจึงเป็นอัตตะ/องค์ประธานที่ถูกประกอบสร้างอย่างหลากหลาย ซึ่งดำรงและพัฒนาความหมายของตัวตนผ่านการสร้างตำแหน่งแห่งที่และอัตภาวะที่หลากหลายและขัดแย้งกัน เช่น เชื้อชาติ ชนชั้น เพศภาวะ ชาติพันธุ์ และเพศวิถี ขณะเดียวกันอัตลักษณ์ก็ถูกประกอบสร้างผ่านการบรรจบกันของวาทกรรมชุดต่าง ๆ และไม่ได้เป็นผลลัพธ์โดยตรงไปตรงมาของกระบวนการขัดเกลาทางวัฒนธรรม มุมมองนี้จึงเปลี่ยนจากตัวแบบคู่ตรงข้ามของความแตกต่างทางเพศภาวะมาเป็นการให้ความสำคัญกับความแตกต่าง ในฐานะเงื่อนไขที่สร้างความเป็นไปได้ และข้อจำกัดให้กับอัตภาวะ (Moore 2013, 204 – 205)

ประเด็นสำคัญอย่างหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับอัตภาวะ คือ ความเป็นผู้กระทำการในแนวคิดสตรีนิยม ความเป็นผู้กระทำการของผู้หญิงในบริบทของระบบชายเป็นใหญ่ การกดขี่ และความเหลื่อมล้ำทางเพศเป็นประเด็นที่ถกเถียงกันมายาวนาน ในทฤษฎีสตรีนิยมร่วมสมัย มโนทัศน์ความเป็นผู้กระทำการมีความเกี่ยวข้องกับมโนทัศน์อัตภาวะ (หรือมโนทัศน์อัตตะ/องค์ประธาน) และอำนาจ การศึกษามโนทัศน์อัตภาวะด้วยมุมมองทางสังคมและวัฒนธรรมได้สร้างแนวพินิจที่เน้นความหลากหลายและความซับซ้อนของอัตภาวะของมนุษย์ ดังนั้นการทำความเข้าใจความเป็นผู้กระทำการจึงเน้นความหลากหลายและความซับซ้อนเช่นกัน ความเป็นผู้กระทำการสามารถถูกมองว่าเป็น “ความสามารถของอัตตะ/องค์ประธานในการต่อต้าน ต่อบรอง และแปรเปลี่ยนรูปแบบของอำนาจแบบใดแบบหนึ่ง ซึ่งกระทำต่ออัตตะ/องค์ประธานทั้งภายในและภายนอก” (Hinterberger 2013, 7)

Sherry B. Ortner: อัตภาวะในฐานะองค์ประกอบของความเป็นผู้กระทำ

เชอรี บี ออร์ทเนอร์ ซึ่งเป็นนักมานุษยวิทยาสตรีนิยม ได้รับอิทธิพลจากทฤษฎีปฏิบัติการของแอนโทนี กิดเด็นส์ (Anthony Giddens) และ มาแชล ซาห์ลินส์ (Marshall Sahlins) และทฤษฎีอัตภาวะ ในมิติวัฒนธรรมของคลิฟฟอร์ด เกียร์ตซ์ (Clifford Geertz) ออร์ทเนอร์ (2006) เสนอว่ามโนทัศน์ฮาบิทัสของบูร์ดิเยอเป็นกรอบคิดสำคัญที่ช่วยอธิบายว่าอัตตะ/องค์ประฐานถูกสร้างขึ้นจากฮาบิทัสผ่านการหล่อหลอมทางสังคม ซึ่งซึมซับเข้ามาในเนื้อตัวร่างกายของปัจเจกบุคคลอย่างไม่รู้ตัว และกำหนดการกระทำ ความคิด และความรู้สึกของปัจเจกบุคคลให้สอดคล้องกับโครงสร้างสังคม แต่มโนทัศน์ฮาบิทัสไม่ได้สร้างความเข้าใจเกี่ยวกับการกระบวนการสร้างอัตภาวะที่มีความซับซ้อนซึ่งมองอัตตะ/องค์ประฐานในฐานะ “ผู้ที่มีความรู้สึกและคิดและสะท้อนย้อนคิด ผู้ที่สร้างและแสวงหาความหมาย” (Ortner 2006, 110) และมีข้อจำกัดในการอธิบายความเป็นผู้กระทำ โดยเฉพาะ ความสามารถของปัจเจกบุคคลในการกระทำการด้วยเจตจำนง และมีความสร้างสรรค์ภายใต้ข้อจำกัดเชิงโครงสร้าง นอกจากนี้ มโนทัศน์ฮาบิทัสซึ่งเป็นโครงสร้างที่ถูกซึมซับเข้าไปอย่างลึกซึ้งโดยมีอำนาจควบคุมปัจเจกบุคคล ทำให้ปัจเจกบุคคลเข้าไม่ถึงการเกิดจิตสำนึก (consciousness) (Ortner 2006) ออร์ทเนอร์ เสนอว่าแม้ทฤษฎีปฏิบัติการ (ในแบบบูร์ดิเยอและกิดเด็นส์) จะมีความสำคัญ แต่ยังขาดการสร้างกรอบแนวคิดด้วยวัฒนธรรมที่ชัดเจน ไม่ได้ทำให้อำนาจเป็นศูนย์กลางของกรอบคิดในการวิพากษ์ความไม่เท่าเทียมและการครอบงำ และขาดมิติทางประวัติศาสตร์ของโครงสร้างสังคม ซึ่งส่งผลให้ทฤษฎีปฏิบัติการมุ่งเน้นที่การผลิตซ้ำทางสังคมมากกว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคม (social transformation) ดังนั้น ออร์ทเนอร์จึงโต้แย้งว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคมไม่ใช่เพียงการจัดระเบียบให้กับสถาบันทางสังคมใหม่ แต่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงของ “วัฒนธรรม” ที่มีรากฐานอยู่ในปฏิบัติการ (Ortner 2006, 17-18)

ในมุมมองของออร์ทเนอร์ อัตภาวะมีบทบาทสำคัญมากในมโนทัศน์ความเป็นผู้กระทำ เพราะอัตภาวะเป็นพื้นฐานของการทำความเข้าใจว่าปัจเจกบุคคลรับรู้ รู้สึก และกระทำอย่างไรภายใต้บริบททางสังคมและวัฒนธรรมของตนเอง ออร์ทเนอร์ เน้นย้ำว่าความเป็นผู้กระทำไม่ได้แสดงออกเพียงในการกระทำภายนอกเท่านั้น แต่ยังมีรากฐานอยู่ภายในตัวของปัจเจกบุคคล อาทิ ความคิด อารมณ์ความรู้สึก ความปรารถนา และการสะท้อนย้อนคิด อัตภาวะหมายถึงจิตสำนึกทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่เฉพาะเจาะจง แม้ว่าออร์ทเนอร์จะเน้นย้ำเรื่องจิตสำนึก แต่ก็ไม่ได้มองข้ามจิตไร้สำนึกดังที่กล่าวถึงในกระบวนการสร้างฮาบิทัส กล่าวคือออร์ทเนอร์

ให้ความสำคัญกับทั้งจิตสำนึกและจิตไร้สำนึกในที่นี่ ออร์ทเนอร์กล่าวถึงจิตสำนึกใน 2 ระดับ คือ 1) ระดับปัจเจกบุคคล ซึ่งเกี่ยวข้องกับมิติด้านจิตใจ อารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด การสะท้อนย้อนคิด และการรับรู้ ที่ถูกประกอบสร้างจากวัฒนธรรม โดยผู้กระทำกรเป็น “อัตตะ/องค์ประธานที่รับรู้การดำรงอยู่ของตนได้” อย่างน้อยบางส่วน (partially knowing subject) เขา/เธอสามารถสะท้อนย้อนคิดเกี่ยวกับตนเองและความปรารถนา (desire) ได้ในบางระดับ และ 2) ระดับกลุ่ม ซึ่งเกี่ยวข้องกับชุดของการรับรู้หรือการตอบสนองร่วมกันของผู้กระทำกรต่าง ๆ ที่มีความสัมพันธ์ทางสังคม หรือการก่อรูปทางวัฒนธรรม (cultural formation) ในระดับสังคม (Ortner 2005, 41-42)

ออร์ทเนอร์ยังเสนอว่าอัตภาวะเป็นองค์ประกอบพื้นฐานของความเป็นผู้กระทำกร ในมุมมองของออร์ทเนอร์ อัตภาวะหมายถึง การทำงานร่วมกันของวิถีการรับรู้ อารมณ์ความรู้สึก ความคิด ความปรารถนา และความกลัว ที่ประกอบสร้างปัจเจกบุคคลให้เป็นอัตตะผู้กระทำกร (acting subject) (Ortner 2006, 107) ขณะเดียวกันความเป็นผู้กระทำกรก็เกิดขึ้นจากอัตภาวะ เนื่องจากการกระทำของปัจเจกบุคคลมีรากฐานในสภาวะภายในที่ถูกกำหนดโดยสังคมและวัฒนธรรม และความเป็นผู้กระทำกรก็ก่อร่างสร้างตัวขึ้นมาจากความปรารถนาหรือเจตจำนงที่เฉพาะเจาะจงภายในอัตภาวะ ไม่ว่าจะเป็ความรู้สึก ความคิด และความหมาย (ที่สร้างขึ้นโดยวัฒนธรรม) (Ortner 2005, 41)

ในมุมมองของออร์ทเนอร์ ความเป็นผู้กระทำกรไม่ใช่สิ่งที่เป็นธรรมชาติหรือมีเจตจำนงเสรี ซึ่งมีความสามารถในการตัดสินใจได้อย่างอิสระ แต่ความเป็นผู้กระทำกรถูกปลุกฝังโดยโครงสร้างและเป็นสิ่งประกอบสร้างทางวัฒนธรรม ขณะที่โครงสร้างต่าง ๆ ก็ถูกเติมเต็มด้วยเจตจำนงของปัจเจกบุคคล ดังนั้น ความเป็นผู้กระทำกรและโครงสร้างจึงกำหนดซึ่งกันและกัน อัตตะ/องค์ประธานเป็นส่วนหนึ่งของโครงข่ายทางสังคมและวัฒนธรรมในระดับที่ใหญ่กว่า และระบบต่าง ๆ ทางสังคมและวัฒนธรรมแสดงออกมาในความปรารถนาและเป้าหมายของปัจเจกบุคคลเช่นกัน (Ortner 2005; 2006) ออร์ทเนอร์เสนอว่าความเป็นผู้กระทำกรประกอบด้วย 2 ด้าน นั่นคือ ความเป็นผู้กระทำกรในฐานะเจตจำนงและการบรรลุเป้าหมายที่ถูกนิยามโดยวัฒนธรรม (pursuit of culturally defined projects) และความเป็นผู้กระทำกรในฐานะอำนาจ ที่ปฏิบัติการภายใต้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ (Ortner 2006, 139) ความเป็นผู้กระทำกรในการบรรลุเป้าหมายทางวัฒนธรรมหมายถึงเจตจำนงที่จะปฏิบัติตามความเชื่อหรือค่านิยมทางวัฒนธรรมเพื่อสร้างความหมายทางวัฒนธรรมให้กับตนเอง เช่น ในสังคมยุโรป เด็กหญิงจะต้องเติบโต แต่งงาน และเป็นแม่เพื่อบรรลุความหมายของความเป็นหญิงดังที่สะท้อนในเทพนิยายกริมม์

นอกจากนี้ ออร์ทเนอร์ยังชี้ให้เห็นถึงความเป็นผู้กระทำกร่วมกัน (collective agency) ซึ่งถูกสร้างขึ้นโดยแบบแผนและปฏิบัติการทางวัฒนธรรม ที่กำหนดกรอบให้การกระทำและเจตจำนงร่วมกันของกลุ่มคน กลุ่มคนจะใช้ความเป็นผู้กระทำกรภายในระบบต่าง ๆ ที่มีความไม่เท่าเทียมกัน ซึ่งก่อให้เกิดการครอบงำและการต่อต้าน การกระทำกร่วมกันของกลุ่มคนมีเป้าหมายในการบรรลุการสร้างความหมายทางวัฒนธรรม และบางครั้งก็อาจเกิดผลลัพธ์ที่แตกต่างจากความตั้งใจในเบื้องต้น ซึ่งสะท้อนให้เห็นความซับซ้อนของกระบวนการทางสังคม นอกจากนี้ความเป็นผู้กระทำกร่วมกันก็แฝงฝังอยู่ในความสัมพันธ์ทางสังคมชุดต่าง ๆ รวมถึงความสมานฉันท์และความไม่เท่าเทียมเชิงอำนาจด้วย ดังตัวอย่างของกลุ่มผู้หญิงชนเผ่า Tswana ในยุคอาณานิคมในทางตอนใต้ของแอฟริกา ซึ่งแสดงให้เห็นการต่อต้านมิชชันนารีเมธอดิสต์ (Methodist missionaries) เนื่องจากการเข้ามาของมิชชันนารีเมธอดิสต์ได้ส่งผลกระทบต่อความหมายและการสร้างอัตลักษณ์ของผู้หญิง ในสังคม Tswana ก่อนยุคล่าอาณานิคมผู้หญิงมีสถานะและบทบาทด้อยกว่าผู้ชาย ผู้ชายจะเป็นผู้นำและผู้ปกครอง มีบทบาทในพื้นที่สาธารณะ ขณะที่ผู้หญิงจะถูกกำหนดบทบาทโดยสังคม-วัฒนธรรมในพื้นที่ครอบครัวและในการเกษตร งานเกษตรเป็นงานของผู้หญิงเท่านั้น แม้งานเกษตรจะไม่ได้รับคุณค่าเท่ากับงานของผู้ชายและเป็นงานหนัก แต่เป็นงานที่ผู้หญิงเป็นเจ้าของและเป็นผู้ถือครองที่ดิน ซึ่งเป็นที่มาของการสร้างคุณค่าให้กับผู้หญิง เมื่อมิชชันนารีกลุ่มนี้เข้ามาจึงต้องการเปลี่ยนให้งานเกษตรเป็นของผู้ชาย ดังนั้นกลุ่มผู้หญิงจึงต้องออกมาเคลื่อนไหวเพื่อต่อต้านมิชชันนารี และการต่อต้านนี้ไม่ใช่เพียงการต่อต้านอำนาจที่เหนือกว่าของลัทธิอาณานิคมเท่านั้น แต่เป็นการกำหนดเป้าหมายทางวัฒนธรรมในการสร้างความภาคภูมิใจและอัตลักษณ์ของผู้หญิง เพราะพวกเธอมีความปรารถนาที่จะเติบโตหรือแสวงหาความหมายภายใต้โครงสร้างวัฒนธรรมของตนเอง แม้ว่าโครงสร้างนั้นจะลดทอนคุณค่าหรือแม้แต่กดทับพวกเธอ (Ortner 2006, 146-147)

Lois McNay: อัตลักษณ์ทางเพศภาวะและอัตภาวะที่หลากหลาย

โลวอิส มัคเนย์ เป็นนักวิชาการด้านสตรีนิยมและทฤษฎีสังคมและการเมือง ซึ่งได้รับอิทธิพลจากแนวคิดของบูร์ดิเยอและแนวคิดสตรีนิยม เสนอให้นามโนทัศน์ฮาบิตัสและสนามของบูร์ดิเยอ มาใช้ในการทำความเข้าใจอัตลักษณ์ทางเพศภาวะ อัตภาวะ และความเป็นผู้กระทำกร ซึ่งจะช่วยให้ทฤษฎีการหลอมรวมกายและความคิดจนเป็นตัวตน (theory of embodiment) มีพลวัตมากขึ้น เพราะอัตลักษณ์ทางเพศภาวะเป็นบรรทัดฐานที่ถูกปลูกฝังมายาวนาน แต่ก็มีใช้ว่าจะเปลี่ยนแปลงไม่ได้

มโนทัศน์การหลอมรวมกายและความคิดจนเป็นตัวตน (embodiment) มีความสำคัญในแนวคิดสตรีนิยม เพราะมโนทัศน์นี้ทำหน้าที่เป็นตัวเชื่อมมุมมอง คู่ตรงข้ามระหว่างการกำหนดนิยม (determinism) และเจตจำนงนิยม (voluntarism) ผ่านการจัดวางความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันระหว่างร่างกาย (body) และความคิดจิตใจ (mind) ร่างกายเป็นพรหมแดนที่มีพลวัตและเปลี่ยนแปลงได้ เนื่องจากการทับซ้อนกัน ระหว่างมิติทางกายภาพ มิติเชิงสัญลักษณ์และมิติทางสังคม ประสบการณ์การใช้ชีวิต ของอัตตะ/องค์ประธานที่สัมพันธ์กับโลกถูกรวบรวมเข้ามาในร่างกายและแสดงออก ผ่านร่างกาย ร่างกายจึงไม่ใช่ทั้งวัตถุล้วน ๆ เพราะร่างกายเป็นสถานที่ที่เราเข้าไปสัมพันธ์ กับโลก หรือไม่ใช่ทั้งอัตตะ/องค์ประธานล้วน ๆ เพราะมีร่องรอยของการแสดงออก ทางร่างกายที่ต่อต้านการครอบงำของแบบแผนเชิงสัญลักษณ์ ดังที่เอลิซาเบธ กรอสซ์ (Elizabeth Grosz) (1994a as cited in McNay 1999) และ จูดิธ บัตเลอร์ (Judith Butler) (1990; 1993 as cited in McNay 1999) ได้อธิบายถึงการประกอบสร้างอัตลักษณ์ ทางเพศภาวะผ่านการแสดงออกทางร่างกาย และความไม่มั่นคงแน่นอนของอัตลักษณ์ ที่ถูกทำให้มีเพศภาวะ ดังนั้นร่างกายและอัตภาวะจึงเป็นหัวใจสำคัญในแนวคิดสตรีนิยม เพราะทำให้เราตระหนักว่าเพศภาวะเป็นความสัมพันธ์ที่ลื่นไหล และเป็นขอบเขตที่ถูก สร้างขึ้นมาอย่างมั่นคง แต่ก็สามารถจะก้าวข้ามออกจากขอบเขตนี้ได้ การหลอมรวมกาย และความคิดจนกลายเป็นตัวตนจึงแสดงให้เห็นความไม่แน่นอนหรือความคลุมเครือ ซึ่งอัตตะ/องค์ประธานที่ก่อรูปก่อร่างความเป็นเพศขึ้นมาถูกประกอบสร้างขึ้นผ่าน บรรทัดฐานที่มีอำนาจครอบงำ แต่ก็ไม่ได้ถูกจำกัดให้อยู่ภายใต้บรรทัดฐานเท่านั้น (McNay 1999, 98-99) อย่างไรก็ตาม การมองการหลอมรวมกายและความคิดจนกลายเป็น ตัวตนที่มีพลวัตในมุมมองสตรีนิยมยังมีปัญหาอยู่ จึงควรที่จะเพิ่มเติมมุมมองด้วยมโนทัศน์ ฮาบีทัสและสนามของบูร์ดิเยอ

มโนทัศน์ฮาบีทัสและสนามมีความสำคัญต่อทฤษฎีสตรีนิยมในการวิเคราะห์ อัตลักษณ์ทางเพศภาวะ เพราะมโนทัศน์ฮาบีทัส ชี้ให้เห็นว่าความสัมพันธ์ทางสังคม ถูกซึมซับเข้ามาในเนื้อตัวร่างกายและความคิดของปัจเจกบุคคลอย่างไร ซึ่งกำหนด ขอบเขตให้กับพฤติกรรมและการรับรู้ในระดับก่อนการสะท้อนย้อนคิด (pre-reflexive level) อัตลักษณ์ทางเพศภาวะในฐานะส่วนหนึ่งของฮาบีทัส ถูกปลูกฝังอย่างล้าลึก ในปัจเจกบุคคล แต่ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ อีกทั้งถูกกำหนดโดยโครงสร้างสังคม หรือ สนามทางสังคมต่าง ๆ และสามารถจะวิวัฒน์ผ่านปฏิสัมพันธ์กับสนามเหล่านั้น บูร์ดิเยอ มองว่าการเรียนรู้และยอมรับอัตลักษณ์ทางเพศภาวะไม่ได้เกิดขึ้นผ่านจิตสำนึก และ ไม่ได้มาจากการจดจำ แต่เกิดขึ้นในระดับก่อนการสะท้อนย้อนคิด (pre-reflexive level)

ร่างกายไม่ได้รับเอาแบบแผนอุปนิสัยเข้ามาผ่านการเรียนรู้อย่างเครื่องจักร แต่ผ่านการใช้ชีวิต (lived) ในรูปแบบของ “การเลียนแบบปฏิบัติการ” (practical mimesis) (Bourdieu 1990a as cited in McNay 1999, 101)

อย่างไรก็ตาม แนวคิดของบูร์ดิเยอร์เกี่ยวกับฮาบิทัสที่สร้างความเป็นเพศภาวะยังขาดการบูรณาการกับมโนทัศน์สนาม ซึ่งเป็นข้อจำกัดในการทำความเข้าใจความซับซ้อนของอัตลักษณ์ทางเพศภาวะและศักยภาพในการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ทางเพศภาวะในสังคมอื่น ๆ ที่แตกต่างกัน (McNay 1999, 96) ดังที่มัคเนย์เสนอว่าในหนังสือ *Masculine Domination* การอธิบายของบูร์ดิเยอร์ที่ว่าอัตลักษณ์ของความเป็นชายและความเป็นหญิง (masculine and feminine identities) ถูกสร้างขึ้นด้วยระบบสัญลักษณ์นั้นขาดมุมมองเรื่องความซับซ้อนและความไม่มั่นคงแน่นอนภายในอัตลักษณ์ทางเพศภาวะ มุมมองนี้ของบูร์ดิเยอร์สามารถนำไปสู่การปฏิเสธความสำคัญกับความสามารถในการตีความและการใช้สติปัญญาของผู้กระทำทางสังคม และในมุมมองของบูร์ดิเยอร์ การสะท้อนย้อนคิดเป็นคุณลักษณะของนักสังคมวิทยาเท่านั้น (McNay 2004, 102-103) ดังนั้น มัคเนย์จึงเสนอว่าการบูรณาการแนวคิดฮาบิทัสและสนามของบูร์ดิเยอร์ในแนวคิดสตรีนิยมจะช่วยให้ทำความเข้าใจอัตลักษณ์ทางเพศภาวะที่มีพลวัต หลอมรวมร่างกายและความคิดเข้าด้วยกัน (embodied) และขึ้นอยู่กับบริบทเฉพาะ รวมถึงมองเห็นศักยภาพในการเปลี่ยนแปลงได้มากขึ้น (McNay 1999)

มัคเนย์มองว่าแม้ฮาบิทัสจะมีอิทธิพลต่อการกำหนดประสบการณ์ทางสังคมอย่างมาก แต่ฮาบิทัสก็เป็นโครงสร้างปลายเปิด เพราะฮาบิทัสเป็นโครงสร้างทางประวัติศาสตร์ ที่เกิดขึ้นได้ในสถานการณ์เฉพาะ ดังนั้น แม้ว่าผู้กระทำทางสังคมจะมีความโน้มเอียงที่จะแสดงออกทางใดทางหนึ่ง แต่ศักยภาพสำหรับการกระทำที่เป็นสิ่งใหม่ หรือที่สร้างสรรค์ก็ไม่ได้ถูกปิดกั้น ซึ่งอาจสันคลอนความสัมพันธ์ทางเพศภาวะแบบจารีต และนำไปสู่การต่อรองความสัมพันธ์ทางเพศภาวะอีกครั้ง (renegotiation) แต่การสันคลอนความสัมพันธ์ทางเพศภาวะแบบจารีต ที่เกิดขึ้นในระดับหนึ่ง อาจแฝงฝังอยู่ในแบบแผนพฤติกรรมแบบจารีตในระดับอื่น ๆ ยกตัวอย่าง การเข้าสู่การทำงานนอกร้านของผู้หญิงไม่ได้ปลดปล่อยผู้หญิงจากอุปสรรคเรื่องความรับผิดชอบทางอารมณ์ แต่กลับทำให้กระบวนการกลายเป็นปัจเจกบุคคลของผู้หญิงมีความซับซ้อนมากขึ้น ซึ่งแนวคิดที่ว่าด้วย “การใช้ชีวิตด้วยตัวเอง” เป็นขัดแย้งกับความคาดหวังตามจารีตที่ว่าด้วย “การอยู่เพื่อคนอื่น” (McNay 1999, 101-103) ดังนั้น มัคเนย์จึงชี้ให้เราเห็นมิติด้านเวลา (temporality) และมิติเชิงวัตถุ (materiality) ของฮาบิทัสที่มีพลวัตและไม่วางอยู่บนมุมมองแบบคู่ตรงข้ามระหว่างแนวคิดกำหนดนิยมและแนวคิดเจตจำนงนิยม

อย่างไรก็ตาม แมคเนย์ก็ไม่เห็นด้วยกับบูร์ดิเยอที่มองว่าอัตลักษณ์ของความ เป็นชายและความเป็นหญิงถูกสร้างขึ้นแบบเป็นหนึ่งเดียว และการครอบงำแบบ เพศชายจะหายไปด้วยการปฏิบัติสหปฏิบัติที่สร้างความเป็นเพศภาวะ (gendered habitus) อย่างสิ้นเชิง (McNay 1999, 107) เพราะการประกอบสร้างความเป็นหญิงและ ความเป็นชายเกิดจากตำแหน่งต่าง ๆ ของอัตตะ/องค์ประธาน ซึ่งถูกเชื่อมโยงกันอย่าง ไม่ลงรอยและขัดแย้งกัน ดังนั้น การจะทำความเข้าใจความซับซ้อนของอัตลักษณ์ทาง เพศภาวะในสังคมทุนนิยมตอนปลาย จะต้องใช้การสร้างกรอบคิดอัตภาวะที่หลากหลาย (multiple subjectivity) (Moore 1994, 80 as cited in McNay 1999, 108) กับมโนทัศน์สนาม สนามหมายถึงเครือข่ายหรือโครงข่ายความสัมพันธ์เชิงวัตถุวิสัย (objective relations) ระหว่างตำแหน่งต่าง ๆ (Bourdieu 1993, 72-77 as cited in McNay 1999, 106) โครงข่าย เหล่านี้ถูกสร้างขึ้นจากความสัมพันธ์ทางสังคมและการกระจายทุน ไม่ว่าจะเป็น ทุนเศรษฐกิจ ทุนทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรม และทุนทางสัญลักษณ์ ซึ่งบ่งบอกถึง สิ่งของ ทรัพยากรและค่านิยมที่แตกต่างกัน ที่กำหนดความสัมพันธ์เชิงอำนาจในสนาม แต่ละแห่ง และสนามแต่ละแห่งจะถูกกำหนดโดยการสะสมทุนแบบทุนนิยม อย่างไรก็ตาม สนามแต่ละแห่งจะมีตรรกะภายในของตนเอง และมีความสัมพันธ์กับสนามอื่น ๆ เช่น สนามครัวเรือน (the domestic field) กับสนามการทำงาน (workplace) บูร์ดิเยอชี้ให้เห็น ความไม่มั่นคงและผลลัพธ์ที่จะเกิดการเปลี่ยนแปลงปฏิบัติการทางสังคมในสนามต่าง ๆ จากการเคลื่อนไหวหรือความขัดแย้งของปัจเจกบุคคลในสนามต่าง ๆ แต่บูร์ดิเยอไม่ได้ ใช้แนวคิดนี้มาอธิบายการเปลี่ยนแปลงของสหปฏิบัติ ในประเด็นนี้ แมคเนย์ (1999) มองว่า เมื่อปฏิบัติการทางสังคมในสนามต่าง ๆ มีการเปลี่ยนแปลง สหปฏิบัติจะเปลี่ยนแปลง ไปด้วย ตัวอย่างเช่นการเพิ่มขึ้นของผู้หญิงในปริมาณของปฏิบัติการที่ไม่เกี่ยวข้องกับ ความเป็นหญิง เช่น การทำงานแบบมีค่าจ้าง หรือการสร้างนิยามของความเป็นชาย ที่หลากหลายมากขึ้น (e.g. Segal 1990) (McNay 1999, 107)

ส่วนประเด็นเรื่องการสะท้อนย้อนคิดนั้น แมคเนย์ (1999) เสนอว่าการสะท้อน ย้อนคิดของปัจเจกบุคคลสามารถเกิดขึ้นได้จากการเว้นระยะห่าง ซึ่งเกิดจากความขัดแย้ง หรือความตึงเครียดของพลังทางสังคม ซึ่งทำงานภายในหรือข้ามสนามที่เฉพาะเจาะจง เช่น ผู้หญิงที่เข้าสู่กำลังแรงงานในการผลิต (workforce) หลังจากมีบทบาทในการเลี้ยงดูลูก อาจประสบความสำเร็จลำบากหลายอย่าง เนื่องจากความคาดหวังและความโน้มเอียง ด้านอุปนิสัยของพวกเขา ที่ถูกสร้างขึ้นผ่านความจำเป็นของสนามครัวเรือนไม่สอดคล้อง กับความต้องการของสนามการทำงาน ขณะเดียวกันความขัดแย้งนี้อาจนำไปสู่การ

เกิดความตระหนักมากขึ้นในข้อบกพร่องของระบบการจ้างงานที่ถูกนิยามโดยระบบชายเป็นใหญ่ ซึ่งบรูดีเยอเรียกสิ่งนี้ว่า “ความเข้าใจแจ่มแจ้งของผู้ถูกกีดกันทางสังคม” (lucidity of the excluded) (McNay 1999, 110) ดังนั้น ความตระหนักที่มีการสะท้อนย้อนคิดนี้เกิดขึ้นจากการเว้นระยะห่างระหว่างอัตตะ/องค์ประธานกับโครงสร้าง ในแง่นี้ แนวคิดการสะท้อนย้อนคิดช่วยเราวิเคราะห์ความสัมพันธ์ทางสังคมในสนามที่แตกต่างกัน และทำให้เห็นความสำคัญของการสะท้อนย้อนคิดในฐานะความสามารถของผู้กระทำทางสังคม ซึ่งตระหนักได้อย่างไม่สม่าเสมอ

มคเนย์ (1999) เสนอว่าการวิเคราะห์อัตลักษณ์ทางเพศภาวะไม่ควรวางอยู่บนวิธีคิดคู่ตรงข้ามระหว่างปริมนทลครวัเรียน/ส่วนตัวกับสาธารณะ และควรทำความเข้าใจเกี่ยวกับการสร้างความแตกต่างภายในอัตลักษณ์ทางเพศภาวะ อัตลักษณ์ของความ เป็นชายและความเป็นหญิงไม่ได้ถูกสร้างขึ้นมาได้การแบ่งแยกพื้นที่อย่างตรงไปตรงมา ระหว่างพื้นที่สาธารณะกับพื้นที่ส่วนตัว แต่สัมพันธ์ภาพระหว่างทั้งสองพื้นที่ที่มีความซับซ้อนมากขึ้นในยุคสมัยใหม่ตอนปลาย และผลลัพธ์จากการใช้แนวคิดเรื่องความแตกต่าง ในการทำความเข้าใจการประกอบสร้างทางสังคมของอัตลักษณ์ทางเพศภาวะ ก็คือ เราอาจจะมองว่าความเป็นชายและความเป็นหญิงมีความซับซ้อน มากกว่าการจัดประเภท ที่ตรงกันข้ามและแยกจากกัน ยิ่งไปกว่านั้น การศึกษาความเหลื่อมล้ำระหว่างชาย-หญิง ในระนาบที่กว้างขึ้น ควรจะพิจารณาการคงอยู่ของบรรทัดฐานเชิงสัญลักษณ์บางอย่าง ภายในความหลากหลายของพฤติกรรมความเป็นชายและความเป็นหญิงด้วย

กล่าวโดยสรุป มโนทัศน์สนามเป็นมโนทัศน์ที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ ช่วยให้เราเข้าใจสังคมในฐานะโครงสร้างที่มีความแตกต่างและเป็นระบบเปิด และสร้างกรอบคิดในการทำความเข้าใจวิธีการที่ผู้หญิงถูกครอบงำและมีอำนาจเหนือตนเอง ในประสบการณ์ชีวิตของผู้หญิง การอธิบายความสัมพันธ์ใกล้ชิดและความสัมพันธ์ ในครัวเรือนว่าเป็นสนามของการกระทำที่ทับซ้อน แต่แตกต่างกัน ไม่ใช่การสร้างคู่ตรงข้าม แบบตายตัว แต่ควรมองความเชื่อมโยงซึ่งกันและกันและความสัมพันธ์ของสนาม ทางสังคมต่าง ๆ ว่ามีความไม่ต่อเนื่อง การทับซ้อนกัน และความขัดแย้ง มุมมองนี้ จะทำให้เกิดการอธิบายอัตลักษณ์ทางเพศภาวะที่มีความแตกต่าง และทำให้เรามี แนวทางศึกษาเกี่ยวกับลักษณะที่สะท้อนย้อนคิดของอัตลักษณ์ทางเพศภาวะในบริบท ของความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่เฉพาะเจาะจง

บทสรุป

การศึกษาความรุนแรงบนฐานเพศภาวะต่อผู้หญิงในบริบทสังคมชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อยในประเทศไทยที่มุ่งเน้นการวิเคราะห์สาเหตุหรือปัจจัยของความรุนแรงในรูปแบบที่มองเห็นได้หรือรับรู้ได้ เช่น ความรุนแรงทางเพศ การข่มขืน การทำร้ายร่างกาย หรือการคุกคามทางเพศ เป็นมุมมองที่วางอยู่บนตัวแบบความเสียหายส่วนบุคคล (Campbell 2022) ทำให้มองความรุนแรงบนฐานเพศภาวะในฐานะความเสียหายโดยตรงต่อผู้หญิง และเป็นความตั้งใจของผู้กระทำ มุมมองนี้จึงให้ความสนใจความรุนแรงทางกายภาพหรือความรุนแรงที่มองเห็นได้ แต่ไม่ได้วิเคราะห์ความรุนแรงเชิงสัญลักษณ์ ซึ่งเป็นความรุนแรงที่มองไม่เห็นและไม่สามารถรับรู้ได้ทั้งโดยผู้ถูกกระทำและผู้กระทำ ดังนั้นการบังคับผู้หญิงที่ถูกข่มขืนให้แต่งงานกับผู้ชายที่เป็นผู้กระทำ การตีตราผู้หญิงที่ย่ำแย่ หรือการยอมรับความรุนแรงในครอบครัวว่าเป็น “เรื่องธรรมดา” ในสังคมชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อย จึงไม่ถูกตั้งคำถามและสำรวจตรวจสอบว่าโครงสร้างสังคมทำหน้าที่อย่างไรในการทำให้ความรุนแรงต่อผู้หญิงดำรงอยู่ต่อไป ขณะเดียวกัน การมองผู้หญิงในฐานะเหยื่อ ก็มีปัญหาในการทำความเข้าใจวิธีการที่ผู้หญิงชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อยต่อสู้ต่อรองหรือต่อต้านความรุนแรงที่เผชิญในชีวิตประจำวัน จะเห็นได้ว่าตัวแบบการศึกษาความรุนแรงทั้งสามแบบที่กล่าวมาข้างต้นก็ไม่ได้เน้นความเป็นผู้กระทำการของผู้หญิง ดังนั้น ผู้เขียนเสนอว่าควรสร้างกรอบคิดใหม่ในการทำความเข้าใจความรุนแรงบนฐานเพศภาวะต่อผู้หญิงในสังคมชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อย โดยใช้แนวคิดฮาบิทัส ความรุนแรงเชิงสัญลักษณ์ อัตภาวะ เพศภาวะ และความเป็นผู้กระทำการ เพื่อเปิดเผยให้เห็นการปะทะประสานกันของโครงสร้างสังคมที่สร้างการครอบงำแบบเพศชายในฐานะความรุนแรงเชิงสัญลักษณ์ และการต่อสู้ต่อรองหรือความเป็นผู้กระทำการของผู้หญิงชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อยในบริบทสังคมไทย ดังนี้

ประการแรก การสร้างกรอบคิดใหม่นี้ควรพิจารณาความรุนแรงบนฐานเพศภาวะต่อผู้หญิงในฐานะความรุนแรงเชิงสัญลักษณ์ ซึ่งจะช่วยให้ทำความเข้าใจการกดขี่ทางเพศในสังคมของชุมชนชาติพันธุ์ โดยมโนทัศน์ฮาบิทัสและความรุนแรงเชิงสัญลักษณ์จะเปิดเผยให้เห็นว่าความเหลื่อมล้ำทางเพศภาวะดำรงอยู่อย่างไร และสร้างความชอบธรรมให้กับการครอบงำแบบเพศชายอย่างไรในสังคมชาติพันธุ์ จากมุมมองของบูร์ดิเยอ ความรุนแรงเชิงสัญลักษณ์จะเกิดขึ้นได้เมื่อมีการรับรู้ที่ผิด ทศนคติและพฤติกรรมที่เชื่อว่าตนเองมีสถานะเหนือกว่าของผู้ครอบงำ และการสมรู้ร่วมคิด (complicity) ของผู้ถูกครอบงำ ด้วยเหตุนี้ ผู้หญิงที่เผชิญความรุนแรงบนฐานเพศภาวะจึงยอมรับความสัมพันธ์เชิงอำนาจทางเพศภาวะและการครอบงำของผู้ชายว่าเป็นเรื่อง

“ธรรมชาติ” และมีความชอบธรรม ความรุนแรงเชิงสัญลักษณ์เกิดขึ้นทั้งในพื้นที่ส่วนตัว และพื้นที่สาธารณะ เราจึงควรพิจารณาว่าการยอมรับความสัมพันธ์เชิงอำนาจทาง เพศภาวะและการครอบงำแบบเพศชายในสังคมชาติพันธุ์ไม่ใช่สิ่งที่เป็น “ธรรมชาติ” หรือ “ปกติ” แต่ถูกประกอบสร้างขึ้นจากโครงสร้างทางเพศภาวะ ในฐานะรูปแบบหนึ่งของ ฮาบิทัสที่สร้างแบบแผนของอุปนิสัยให้กับคนในสังคมชาติพันธุ์ผ่านการขัดเกลา ทางสังคม และบรรทัดฐานทางเพศภาวะนี้ก็มีอิทธิพลผ่านสนามหลายแห่ง เช่น สนาม ครัวเรือน สนามการทำงาน ดังนั้น ฮาบิทัสจึงเป็นกลไกที่ช่วยให้ผู้ถูกครอบงำยินยอม และทำให้การจัดลำดับชั้นสูงต่ำทางเพศภาวะยังดำรงอยู่ต่อไป มุมมองนี้จะช่วยพัฒนา ตัวแบบความรุนแรงเชิงโครงสร้าง (Campbell 2022) ซึ่งทำให้เราตระหนักว่าความรุนแรง บนฐานเพศภาวะต่อผู้หญิงชาติพันธุ์เป็นผลลัพธ์หรือองค์ประกอบของความรุนแรง เชิงโครงสร้าง สอดคล้องกับงานศึกษาของ Suruchi Thapar-Björkert, Lotta Samelius and Gurchathen S. Sanghera (2016), Tamsin Bradley, Zara Martin and Rajni Palriwala (2021), Arpita Chakraborty (2021) และ Saira Genoveva Galindo Castro (2024)

ประการต่อมา เราควรจะใช้มโนทัศน์อัตภาวะ เพศภาวะ และความเป็น ผู้กระทำการ (Ortner 2005; 2006; McNay 1999; 2004) เพื่อวิเคราะห์ประสบการณ์ ของผู้หญิงชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อยที่เผชิญความรุนแรงบนฐานเพศภาวะ เนื่องจากมุมมอง ของบูร์ดิเยอมีข้อจำกัดในการวิเคราะห์ความเป็นผู้กระทำการของผู้หญิงในการศึกษา ความรุนแรงบนฐานเพศภาวะ เพราะบูร์ดิเยอปฏิเสธแนวคิดเรื่องความเป็นผู้กระทำการ ของผู้หญิงและการต่อต้านในชีวิตประจำวัน และเน้นเพียงว่าการเปลี่ยนแปลงฮาบิทัส จะเป็นไปได้ด้วย “การกระทำทางการเมือง” และ “อาวุธเชิงสัญลักษณ์” (Bourdieu 2001) ซึ่งทำให้ปัจเจกบุคคลหลุดออกจากฮาบิทัส ดังนั้นแนวคิดอัตภาวะ เพศภาวะ และ ความเป็นผู้กระทำการของออร์ทเนอร์และมัคเนย์จึงมีความสำคัญในการสร้างกรอบคิด ให้กับความรุนแรงบนฐานเพศภาวะต่อผู้หญิง เนื่องจากกรอบคิดนี้จะช่วยให้เราเข้าใจ ความรุนแรงบนฐานเพศภาวะผ่านประสบการณ์และมุมมองของผู้หญิงที่เป็นกลุ่มชาย ขอบในบริบทเฉพาะ มัคเนย์มองว่าประสบการณ์เป็นที่มาของความเป็นผู้กระทำการ และการประกอบสร้างอัตภาวะ ซึ่งประสบการณ์ไม่ใช่สิ่งที่มีแก่นแท้ แต่ถูกประกอบสร้าง จากสังคมและวัฒนธรรมและการสะท้อนย้อนนึกของตนเองในบริบทเฉพาะ ขณะที่ ออร์ทเนอร์มองว่าอัตภาวะเป็นองค์ประกอบพื้นฐานของความเป็นผู้กระทำการ ซึ่งอัตภาวะเป็นการทำงานร่วมกันของการรับรู้ อารมณ์ความรู้สึก ความคิด ความปรารถนา และความกลัว ที่ประกอบสร้างปัจเจกบุคคลให้เป็นอัตตะผู้กระทำการ ขณะเดียวกัน ความเป็นผู้กระทำการก็เกิดขึ้นจากอัตภาวะ เพราะการกระทำของปัจเจกบุคคลขึ้นอยู่กับ

สภาวะภายในที่ถูกกำหนดโดยสังคมและวัฒนธรรม และความเป็นผู้กระทำการก็เกิดขึ้น จากความปรารถนาหรือเจตจำนงที่เฉพาะเจาะจงภายในอัตภาวะ

จากมุมมองนี้ ทั้งออร์ทเนอร์และมัคเนย์ชี้ให้เห็นว่าอัตภาวะและความเป็นผู้กระทำการมีความหลากหลาย ลื่นไหล และขึ้นอยู่กับบริบทเฉพาะ ไม่ใช่สิ่งที่ถูกกำหนดตายตัว หรือมีลักษณะทั่วไป และเสนอว่าความเป็นผู้กระทำการร่วมกันสามารถเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์เชิงอำนาจทางเพศภาวะได้ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาหลายชิ้น ได้แก่ การศึกษาความรุนแรงต่อผู้หญิงผิวขาวชนชั้นกลางในประเทศสวีเดนของ Suruchi Thapar-Björkert, Lotta Samelius และ Gurchathen S. Sanghera (2016) ที่เสนอว่าผู้หญิงที่ถูกครอบงำจากฮาบีทิสทางเพศภาวะก็มีศักยภาพที่จะต่อต้านในความสัมพันธ์เชิงอำนาจและทำลายความรุนแรงเชิงสัญลักษณ์ที่พวกเขาเผชิญในชีวิตประจำวันได้ หากพวกเขาสามารถเปิดพื้นที่สำหรับการต่อสู้ต่อรอง ขณะที่การต่อสู้ในชีวิตประจำวันเอื้อให้เกิดอำนาจเหนือตนเองจากโครงสร้างที่แฝงฝังอยู่ได้ในระดับหนึ่ง ดังเช่นผู้หญิงที่เป็นกรณีศึกษาบางคนใช้ทรัพยากรเท่าที่มี เช่น ทักษะสังคม ในการสร้างพื้นที่สำหรับพูดคุยและทำความเข้าใจสถานการณ์ของพวกเขาก่อนนำไปสู่ “จุดเปลี่ยน” ซึ่งทำให้พวกเขาเกิดจิตสำนึกว่าความรุนแรงที่พวกเขาประสบมาไม่ใช่สิ่งที่เป็น “ธรรมชาติ” ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้ฮาบีทิส ที่ผลิตซ้ำการครอบงำถูกรบกวน และนำไปสู่การแก้ไขปัญหาคความรุนแรงในบริบทของตนเอง เช่น ผู้หญิงบางคนสามารถออกจากความสัมพันธ์กับผู้ชายที่กระทำความรุนแรง และใช้ชีวิตด้วยตนเอง หรือบางกรณีได้เข้าร่วมกับกลุ่มนักสตรีนิยมรุ่นใหม่เพื่อใช้พื้นที่นี้ในการพูดถึงปัญหาความรุนแรงที่ผู้ชายกระทำต่อผู้หญิง

Tamsin Bradley, Zara Martin และ Rajni Palriwala (2021) ซึ่งศึกษาความรุนแรงบนฐานเพศภาวะต่อผู้หญิงชนชั้นแรงงานในประเทศเมียนมาและประเทศเนปาล ชี้ให้เห็นความเป็นไปได้เรื่องการเปลี่ยนแปลงทางสังคมภายในทฤษฎีของบูร์ดิเยอ โดยเสนอให้ใช้แนวคิดการสร้างจิตสำนึก ทักษะสังคมและทักษะวัฒนธรรม รวมถึงความเป็นผู้กระทำการร่วมกันของผู้หญิง ซึ่งจะส่งผลต่อการกระทำของผู้หญิงเพื่อยุติความรุนแรง งานศึกษานี้ชี้ให้เห็นว่าการรวมตัวกันของผู้หญิงชนชั้นแรงงานเพื่อแบ่งปันประสบการณ์ที่ยากลำบากเกี่ยวกับความรุนแรงบนฐานเพศภาวะ การทำงานร่วมกันเพื่อสร้างพลังในการฟื้นฟูและการเสริมสร้างอำนาจให้กับผู้หญิง และการเป็นสมาชิกขององค์กรผู้หญิง ทำให้ผู้หญิงที่เผชิญความรุนแรงสามารถสนับสนุนซึ่งกันและกันได้ เมื่อเกิดปัญหาความรุนแรง ดังนั้นการสร้างเครือข่ายของผู้หญิงและการจัดตั้งองค์กรของผู้หญิงจึงมีบทบาทสำคัญในการทำให้ผู้หญิงกลุ่มนี้ตระหนักว่าความรุนแรง

ไม่ใช่เรื่องปกติ การเข้าถึงงานและการติดต่อกับโลกภายนอกผ่านการจ้างงาน ทำให้พวกเธอเข้มแข็ง มั่นใจในตนเอง และกล้าพูด เมื่อเผชิญปัญหาความรุนแรงบนฐานเพศภาวะในพื้นที่สาธารณะ เช่น การคุกคามทางเพศบนรถขนส่งสาธารณะ

Arpita Chakraborty (2021) ใช้ทฤษฎีจุดยืนแนวสตรีนิยมของผู้หญิงดาลิต (Dalit feminist standpoint theory) มาโต้แย้งกับแนวคิดฮาบิทัสและความรุนแรงเชิงสัญลักษณ์ของบูร์ดิเยอ เพื่อทำความเข้าใจเพศภาวะและความเป็นไปได้ของการเปลี่ยนแปลง เธอยกตัวอย่างการเคลื่อนไหวของสตรีชาวดาลิต อันถือเป็นวาระต่ำที่สุดในสังคมอินเดีย ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสำเร็จในการเปลี่ยนแปลงในสนามทางสังคมและการเมืองในระยะยาว ซึ่งขัดแย้งกับมุมมองเชิงลบของบูร์ดิเยอที่เสนอว่าการเปลี่ยนแปลงฮาบิทัสทางเพศภาวะ “อัตตะ/องค์ประธานจะต้องถูกดึงออกไปจากสนามทางสังคม” (Chakraborty 2021, 172) ขบวนการเคลื่อนไหวเพื่อต่อต้านสุรา (the anti-arrack movement) ของสตรีดาลิตในรัฐอานธรประเทศในช่วงทศวรรษ 1990 จึงแสดงให้เห็นว่าสตรีดาลิตสามารถท้าทายความรุนแรงเชิงสัญลักษณ์ เช่น การเกิดความตระหนักว่าการส่งเสริมการขายสุราของรัฐบาลเกี่ยวข้องกับการแบ่งชนชั้นทางเพศและวรรณะและนำไปสู่ความรุนแรงต่อผู้หญิงจากภายในสนามที่เธออาศัยอยู่โดยไม่ต้อง “ออกไปจากสนาม” ตามที่บูร์ดิเยอโต้แย้ง ประสบการณ์ชีวิตที่ถูกทำให้กลายเป็นชายขอบทำให้พวกเธอมีเครื่องมือทางทฤษฎีและการปฏิบัติการทางการเมืองในการเข้าใจความเชื่อมโยงระหว่างฮาบิทัสของการดื่มสุราของผู้ชายกับการใช้ความรุนแรงเชิงสัญลักษณ์ ซึ่งนำไปสู่การลบล้างฮาบิทัสทางเพศภาวะและความรุนแรงเชิงสัญลักษณ์ได้

Castro (2024) ชี้ให้เห็นว่าการทำความเข้าใจแนวคิดความเป็นผู้กระทำการของผู้หญิงชนเผ่าพื้นเมืองควรพิจารณาการให้ความหมายภายใต้ตรรกะเฉพาะและความเฉพาะเจาะจงทางวัฒนธรรม ที่นอกเหนือไปจากมุมมองแบบตะวันตก ในบางกรณีสิ่งที่ถูกมองว่าเป็นการสยบยอมหรือการคล้อยตามสังคมในมุมมองตะวันตก อาจจะมีเป้าหมายถึงการใช้ชีวิตตามบรรทัดฐานทางวัฒนธรรมโดยพยายามค้นหาความหมายภายใต้วัฒนธรรมนั้น (Mahmood 2023 as cited in Castro 2024, 8) และงานศึกษานี้ได้นำแนวคิดความเป็นผู้กระทำการร่วมกันของออร์ทเนอร์ (2006) มาอธิบายความเป็นผู้กระทำการของผู้หญิงชนเผ่าพื้นเมืองในการท้าทายและเปลี่ยนแปลงบทบาททางเพศภาวะในบริบทการเคลื่อนย้ายจากชนบทสู่เมือง โดยต้องให้ความสำคัญกับความทับซ้อนกันของอัตลักษณ์ เช่น เพศภาวะ เชื้อชาติ ชนชั้น ในการต่อสู้กับความเหลื่อมล้ำ เนื่องจากการกดทับทางเพศภาวะไม่ได้ส่งผลต่อผู้หญิงทุกกลุ่มในแบบเดียวกัน เพราะผู้หญิงที่มาจากกลุ่มทางสังคมต่างกันย่อมเผชิญข้อท้าทายต่างกันด้วย ความเป็นผู้กระทำการ

ยังสามารถต่อต้านฮาบิทัส ซึ่งถูกหล่อหลอมจากโครงสร้างสังคมและวัฒนธรรม และมีอิทธิพลต่อการกระทำและการตัดสินใจอย่างไม่รู้ตัว โดยความเป็นผู้กระทำการจะเกิดขึ้นได้ เมื่อเราท้าทายบรรทัดฐานและความคาดหวังทางสังคมที่สร้างขึ้นโดยฮาบิทัสด้วยจิตสำนึก และความเป็นผู้กระทำกร่วมจะมีประสิทธิภาพในการทำท้าทายโครงสร้างทางเพศภาวะ และเปลี่ยนแปลงบรรทัดฐานทางวัฒนธรรมได้ เช่น การมาร่วมตัวกันของผู้คนในสังคมเพื่อเคลื่อนไหวร่วมกัน

จะเห็นได้ว่าการนำมโนทัศน์ อัตภาวะ เพศภาวะ และความเป็นผู้กระทำการ จะช่วยให้เราพิจารณาการประกอบสร้างอัตภาวะ เพศภาวะและความเป็นผู้กระทำการของผู้หญิงชาติพันธุ์ในบริบทเฉพาะ ซึ่งมีความหลากหลายและลื่นไหล ประสบการณ์และมุมมองของผู้หญิงชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อย ที่ถูกทำให้กลายเป็นชายขอบของสังคม จะสะท้อนให้เห็นการกดขี่และการครอบงำจากโครงสร้างอำนาจที่ซับซ้อน และรูปแบบการต่อรองและการต่อต้านที่หลากหลายในชีวิตประจำวัน ซึ่งบางครั้งอาจจะยินยอมอยู่ภายใต้การครอบงำแบบเพศชายเพื่อบรรลุเป้าหมายทางวัฒนธรรมบางอย่าง นอกจากนี้ ควรพิจารณาความเป็นผู้กระทำกร่วมกันในฐานะเครื่องมือในการต่อรองหรือการต่อต้านการครอบงำแบบเพศชาย และการท้าทายฮาบิทัสทางเพศภาวะ ยิ่งไปกว่านั้น การวิเคราะห์อัตภาวะและความเป็นผู้กระทำกร่วมของผู้หญิงชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อยควรจะนำมโนทัศน์อำนาจและอัตลักษณ์ทับซ้อน (intersectionality) มาช่วยเพิ่มเติมมุมมอง เพราะจะทำให้การวิเคราะห์ความรุนแรงบนฐานเพศภาวะและนโยบายหรือแนวทางแก้ไขปัญหาความรุนแรงคำนึงถึงความซับซ้อนและความแตกต่างของประสบการณ์ชีวิตของผู้หญิง รวมถึงพลวัตของอำนาจ

ประการสุดท้าย การออกแบบนโยบายหรือแนวทางปฏิบัติในการแก้ไขปัญหาความรุนแรงบนฐานเพศภาวะต่อผู้หญิงควรจะนำการสร้างกรอบคิดข้างต้นมาใช้ เพื่อทำความเข้าใจปฏิสัมพันธ์ที่ซับซ้อนและเปลี่ยนแปลงไปมาระหว่างความสัมพันธ์ทางสังคม อำนาจ สถาบัน และมิติทางสิ่งแวดล้อม ที่หล่อหลอมทัศนคติ การรับรู้และพฤติกรรมของปัจเจกบุคคล ขณะเดียวกันก็ควรจะทำให้ความสำคัญกับประสบการณ์และมุมมองของผู้หญิง โดยเฉพาะ กลุ่มผู้หญิงที่ถูกทำให้กลายเป็นชายขอบของสังคม เนื่องจากยิ่งผู้หญิงมีความเปราะบางทางสังคมมากเท่าไร ยิ่งถูกกีดกันการเข้าถึงสิทธิและโอกาสในการได้รับความช่วยเหลือจากภาคส่วนที่เกี่ยวข้องมากขึ้นเท่านั้น ดังนั้น การออกแบบนโยบายหรือแนวทางปฏิบัติในการแก้ไขปัญหาความรุนแรงบนฐานเพศภาวะต่อผู้หญิงควรมุ่งเน้นทั้งการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างและการเสริมสร้างอำนาจให้กับผู้หญิง ซึ่งควรจะครอบคลุมทุกมิติ ทั้งทางร่างกาย จิตใจ สังคม เศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรม

กิตติกรรมประกาศ

บทความชิ้นนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง อัตภาวะ ความเป็นอื่น และการเสริมสร้างอำนาจ ซึ่งได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยและนวัตกรรมจากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (ทุนเมธีวิจัยอาวุโส) สัญญาเลขที่ N42A671042

บรรณานุกรม

- บีบีซี ไทย. 2017. “รับลูกสาวกลับบ้าน: ขจัดความไม่เท่าเทียมทางเพศในชุมชนม้งด้วยพิธีกรรม”. 28 พฤศจิกายน 2017. สืบค้นเมื่อ 5 สิงหาคม 2567. <https://www.bbc.com/thai/thailand-42148052>.
- พรรณพิมล สุขวงษ์. 2560. “ชีวิตของคนอื่น: ประสบการณ์ชีวิตผู้หญิงม้งที่มีภาวะซึมเศร้า”. *วารสารสุขภาพจิตแห่งประเทศไทย*, 25(2), 84-95.
- มลิวัดย์ เสนาวงษ์. 2567. *รายงานผลการดำเนินงานโครงการเสริมสร้างความเข้มแข็งเครือข่ายสตรีในระดับท้องถิ่น*. สนับสนุนโดยสมาคมเพศวิถีศึกษา. ม.ป.ท.
- วิระดา สมสวัสดิ์, บก. 2557. *ประสบการณ์กับการเข้าถึงความยุติธรรมของผู้หญิงชาติพันธุ์*. นนทบุรี: สำนักงานกิจการยุติธรรม กระทรวงยุติธรรม.
- สาละม๊ะ หลงสะเตียะ. 2563. “ความรุนแรงในครอบครัวกับการต่อรองตัวตนและความทุกข์ทรมานของผู้หญิงในเขตปกครองพิเศษอาเจะห์ ประเทศอินโดนีเซีย”. *ปรัชญาดุชนิพนธ์ สาขาวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่*.
- สุสัณหา ยิ้มแย้ม และ รังสิยา นารินทร์. 2558. “พฤติกรรมเสี่ยงทางเพศและความรุนแรงในครอบครัวของสตรีอาข่า”. *พยาบาลสาร*, 42(4), 146-155.
- สำนักข่าวประชาไท. 2560. “เผย อำนาจซ้อนทับ-อุปสรรคในการเรียกร้องความเป็นธรรมของเหยื่อชายขอบที่ถูกล่วงละเมิดทางเพศ”. 24 พฤศจิกายน 2560. สืบค้นเมื่อ 5 สิงหาคม 2567. <https://prachatai.com/journal/2017/11/74279>.
- องอาจ เดชา. 2564. “ผู้' พิธีกรรม 'รับลูกสาวกลับบ้าน' เพื่อขจัดความไม่เท่าเทียมทางเพศ ของชาติพันธุ์ม้ง.” *สำนักข่าวประชาไท*, 10 ตุลาคม 2564. สืบค้นเมื่อ 5 สิงหาคม 2567. <https://prachatai.com/journal/2021/10/95408>.
- อภิญา เฟื่องฟูสกุล. 2546. *อัตลักษณ์ Identity การทบทวนทฤษฎีและกรอบแนวคิด*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- Anderson, Ellie, Willett, Cynthia, and Meyers, Diana. 2021. "Feminist Perspectives on the Self", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Fall 2021 Edition),

- edited by Edward N. Zalta. Accessed August 5, 2024. <https://plato.stanford.edu/archives/fall2021/entries/feminism-self/>.
- Beetham, Gwendolyn. 2013. "Gender-based Violence". In *Gender: The Key Concepts*, edited by Mary Evans and Carolyn Williams, 99-106. New York: Routledge.
- Bourdieu, Pierre. 2001. *Masculine Domination*. Translated by Richard Nice. California: Stanford University Press.
- Bradley, Tamsin, Martin, Zara and Palriwala, Rajni. 2012. "Conceptualising Subjectivities and Rationalities in Understanding Gendered Violence: Processes of Social and Cultural Change". *Progress in Development Studies* 21, 2, 181-195.
- Campbell, Kirsten. 2022. "On Violence as a Feminist Problem". In *Uprkos strahu I tišini: Univerziteti protiv rodno zasnovanog nasilja*, edited by Zilka Spahić Šiljak, Jasna Kovačević and Jasmina Husanović, 31-40. Sarajevo: University of Sarajevo/TPO Foundation. Accessed July 27, 2025. <https://unigerc.unsa.ba/zbornik-uprkos-strahu-i-tisini-univerziteti-protiv-rodno-zasnovanog-nasilja/>.
- Castro, Saira G. G. 2024. "Threads of Rebellion: Indigenous Gender Dynamics among Nahua, Purépecha, and Totonac Women in the Mexico State, Mexico". *Critical Gender Studies Journal*, 1(1), 1-13. Accessed July 20, 2025. <https://cgsjournal.com/v1n102/>.
- Chakraborty, Arpita. 2021. "'Symbolic Violence' and Dalit Feminism: Possibilities Emerging from a Dalit Feminist Standpoint Reading of Bourdieu". *International Feminist Journal of Politics*, 25(2), 160-178. Accessed August 5, 2025. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/14616742.2021.1978854>.
- Crenshaw, Kimberlé. 1991. "Mapping the Margins: Intersectionality, Identity Politics, and Violence Against Women of Color". *Stanford Law Review*, 43(6), 1241-1299. Accessed August 5, 2024. <https://www.jstor.org/stable/1229039>.

- Donovan, Josephine. 2004. *Feminist Theory: The Intellectual Traditions* (3rd ed.). New York: Continuum International Publishing Group Inc.
- Gómez Fuentes, María José. 2013. "Re-framing the Subject (s) of Gender Violence". *Peace Review: A Journal of Social Justice*, 25(3), 398-405. Accessed October 22, 2024. <http://hdl.handle.net/10234/94280>
- Flax, Jane. 1993. "Multiples: On the Contemporary Politics of Subjectivity". *Human Studies*, 16(1/2), 33-49. Accessed August 5, 2024 <https://www.jstor.org/stable/20010986>.
- Hinterberger, Amy. 2013. "Agency". In *Gender: The Key Concepts*, edited by Mary Evans and Carolyn Williams, 7-13. New York: Routledge.
- McNay, Lois. 1999. "Gender, Habitus, and the Field: Pierre Bourdieu and the Limit of Reflexivity". *Theory, Culture & Society*, 95-117. Accessed January 23, 2025. <http://tcs.sagepub.com/content/16/1/95>.
- _____ 2004. "Agency and Experience: Gender as a Lived Relation". *The Sociological Review*, 52(2), 173-190. Accessed August 5, 2025. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/j.1467-954X.2005.00530.x>
- Moore, L. Henriette. 2013. Subjectivity. In *Gender: The Key Concepts*, edited by Mary Evans and Carolyn Williams, 203-208. New York: Routledge.
- Ortner, B. Sherry. 2005. *Subjectivity and Cultural Critique. Anthropological Theory*. Accessed August 26, 2025. <https://www.researchgate.net/publication/228344709>.
- _____ 2006. *Anthropology and Social Theory: Culture, Power, and the Acting Subject*. Durham and London: Duke University Press.
- Panjaphothiwat, Nicharuch et al. 2021. "Factors Associated with Domestic Violence in the Lahu Hill Tribe of Northern Thailand: A Cross-Sectional Study". *PLOS ONE*, 16(3), 1-17. Accessed August 4, 2024. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0248587>.
- Seeprasert, Prapamon et al. 2021. "Associations Between Sexual Violence, Domestic Violence, Neglect, and Alcohol Consumption among Lahu Hill Tribe Families in Northern Thailand". *Women's Health*, 17, 1-8. Accessed

- August 4, 2024. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/34903111/>.
- Singkhon, Onnalin et al. 2023. "Influences and Patterns of Intimate Partner Violence Among Married Akha and Lahu Women in Northern Thailand". *BMC Public Health*, 1-10. Accessed August 4, 2024. <https://doi.org/10.1186/s12889-023-15162-4>.
- Suruchi Thapar-Björkert, Lotta Samelius and Gurchathen S. Sanghera. 2016. "Exploring Symbolic Violence in the Everyday: Misrecognition, Condescension, Consent and Complicity". *Feminist Review* 112, 144-162. Accessed July 6, 2025. <https://www.jstor.org/stable/44987257>.
- Swartz, David. 1998. *Culture and Power: The Sociology of Pierre Bourdieu*. Chicago: University of Chicago Press.
- Wies, R. Jennifer and Haldane, I. Haldane, eds. 2011. *Anthropology at the Front Lines of Gender-based Violence*. Nashville: Vanderbilt University Press.
- Woodward, Kathryn. 1997. "Concepts of Identity and Difference". In *Identity and Difference*, edited by Kathryn Woodward, 7-61. London, California, and New Delhi: Sage Publications
- Yangyubon, Netdao. 2020. "Sexual Violence Against Women: A Study of Struggling and Negotiation of Raped Ethnic Women". *Journal of MCU Peace Studies*, 8 Supplement Issue, 8-19.